

Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği¹

The Attitude Scale Towards Working Abroad Among Medical Faculty Students

Güzin HARMAN YILDIZ *

Kubilay ÖZER **

ÖZ

Sağlık hizmetlerinin temel yapı taşlarından olan hekimler ve hekim adayları olan tıp fakültesi öğrencileri, son yıllarda göç etme ve yurt dışında çalışma talepleriyle gündeme gelmektedir. Tıp fakültesi öğrencilerinin yurt dışında çalışma arzusunun, sağlık sistemleri ve tıp eğitimi üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu çalışma ile tıp fakültesi öğrencilerinin yurt dışında çalışmaya yönelik tutumlarını ölçmek ve ölçek geliştirmek amaçlanmıştır. Aynı zamanda ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliği de bu çalışmada test edilmiş, ilgili başlıklar altında tablolar ve şekiller aracılığıyla sunulmuştur. Araştırma Konya ili Necmettin Erbakan Üniversitesi Meram Tıp Fakültesinde eğitim gören 4-5-6. Sınıf 400 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Hekim adaylarının yurt dışında çalışma konusundaki tutumlarına yönelik literatür taraması sonucunda veri toplama aracı hazırlanmıştır. 5'li likert şeklinde hazırlanan sorular, oluşturulan madde havuzundan 50 madde seçilmesiyle belirlenmiştir. Kapsam geçerliği için uzman görüşleri alınarak 40 maddeye düşürülmüş ve pilot çalışması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerle ölçeğin yapı analizleri Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ile yapılmış ve toplam varyansın %66,53'unu açıkladığı belirlenmiştir. AFA sonrası ölçek 18 madde ve 4 alt boyutta toplanmıştır. Ulaşılan veriler ışığında ölçeğin Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi için SPSS ve AMOS bilgisayar programları kullanılmıştır. Ölçeğin Güvenirliği Cronbach Alpha Katsayısı ile test edilmiş ve 0.843 bulunmuştur. Yapılan analizler neticesinde 18 madde ve 4 faktörlü (1. Beklentiler 2. Farkındalık 3. Şiddet 4. Eğilim) Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmalarına Yönelik Tutum Ölçeği elde edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Ölçek geliştirme, Tıp Öğrencileri, Tutum

ABSTRACT

Physicians, who are the basic building blocks of health services, and medical faculty students, who are physician candidates, have come to the fore with demands to migrate and work abroad in recent years. Medical students' desire to work abroad has a significant impact on healthcare systems and medical education. This study aimed to measure the attitudes of medical faculty students towards working abroad and to develop a scale. At the same time, the validity and reliability of the scale were tested in this study and are presented through tables and figures under relevant headings. The research was conducted on 4-5-6 students studying at Meram Medical Faculty of Necmettin Erbakan University in Konya. The class was held with the participation of 400 students. A data collection tool was prepared as a result of the literature review regarding the attitudes of physician candidates about working abroad. Questions prepared in the form of 5-point Likert were determined by selecting 50 items from the created item pool. For content validity, it was reduced to 40 items by taking expert opinions and a pilot study was conducted. The structure analysis of the scale with the data obtained was made with Exploratory Factor Analysis (EFA) and it was determined that it explained 66.53% of the total variance. After EFA, the scale was collected into 18 items and 4 subscales. In the light of the data obtained, Confirmatory Factor Analysis (CFA) of the scale was carried out. SPSS and AMOS computer programs were used to analyze the data. The reliability of the scale was tested with Cronbach Alpha Coefficient and was found to be 0.843. As a result of the analyses, the Attitude Scale of Medical Faculty Students Towards Working Abroad was obtained, with 18 items and 4 factors (1. Expectations, 2. Awareness, 3. Severity, 4. Preference and 5 Tendencies).

KEYWORDS

Scale development, Medical Students, Attitude.

Makale Geliş Tarihi / Submission Date	Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance
29.03.2024	27.07.2024
Atıf	Harman Yıldız, G. ve Özer, K. (2024). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 27 (2), 422-442.

¹ Bu makale, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nde, Güzin HARMAN YILDIZ tarafından Kubilay ÖZER danışmanlığında hazırlanan "Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Uzman, guzinharman@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8948-4408

** Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, kubilayozer@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4043-5047

GİRİŞ

Türkiye’de lise eğitiminden sonra akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin çoğunluğu toplumsal statü, entelektüel tatmin, fark yaratma arzusu ve iş garantisi gibi nedenlerle tıp fakültelerini tercih ettiği bilinmektedir. Hekim adayları eğitimlerini uzmanlık alanlarına yönelerek zirveye taşımak yerine gelişmiş ülkelere göç etmek niyetiyle dil eğitimine tercih ettikleri, dil kurslarına yöneldikleri gözlemlenmekte basında ve akademik çalışmalarda bu husus yer bulmaktadır.

Sağlık istatistik yılı (2022) kişi başı hekime müracaat sayısı Avrupa Birliği (AB) 6,2 OECD 6,1 iken Türkiye 10 dur. 100.000 kişiye düşen toplam hekim sayısı AB 402, OECD 375 iken Türkiye’de 228 dir. İstatistiklerden anlaşılacağı üzere Türkiye’de hekimler gelişmiş ülkelere göre daha az hekimle daha yoğun hizmet üretmektedir. Bu bağlamda hekim adaylarının yurt dışına göç ederek çalışmalarına yönelik tutumlarını anlamak ve tutumların altında yatan nedenleri belirlemek çok önemlidir.

Yurt içinde sağlık çalışanlarının göçüne yönelik akademik çalışmaların Yıldırım (2009) başladığı ve 2020 yılından sonra arttığı görülmektedir. Öncü vd. (2018) hemşirelere yönelik beyin göçüne yönelik ölçek geliştirmişlerdir. Kaçmaz (2022), Burcu (2022) Gürbüz Filiz (2023) lisansüstü tez çalışmalarında konuyu ele almışlardır. Ancak konuya yönelik geçerliliği ve güvenilirliği istatistiki olarak çalışılmış ölçeğe rastlanmamıştır. Yurt dışı çalışmalarda alt gelir grubu ülkelere gelir düzeyi yüksek ülkelere hekim göçünün ele alınmaktadır (Astor vd. 2005; Syed vd. 2008; Sheikh vd. 2012; Saluja vd. 2020). Sosyo demografik ve kültürel değişkenler nedeniyle yurtdışı çalışmaların Türkçeye uyarlanması yerine yeni bir ölçek geliştirilmesi yoluna gidilmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde kavramsal çerçeve ile genel amaçları ve önemi vurgulanmış, ardından çalışmanın yapı ve içeriği özetlenmiştir. Ardından ölçek çalışmasının teorik çerçevesi ve bulguları detaylı olarak sunulmuştur.

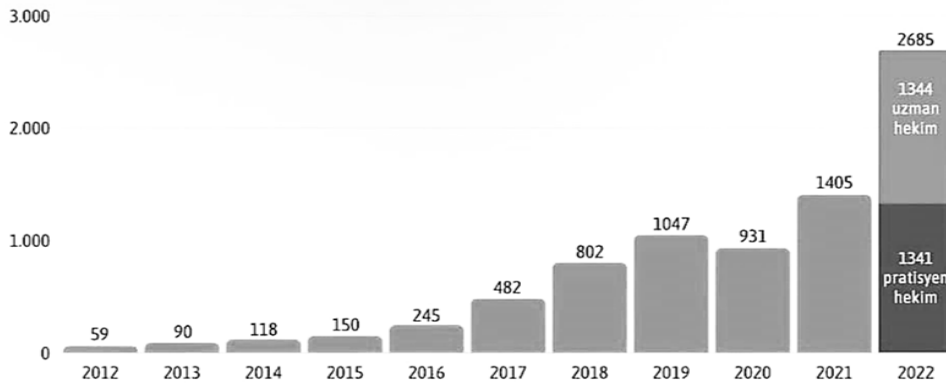
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Göç, çok eski dönemlerden bu zamana kadar devam etmekte ve çağın gerekleri, insanoğlunun doğası sebebiyle de devam etmesi muhtemel coğrafi olarak bir yer değiştirme işlemidir (Koçak ve Terzi, 2012:165). Yer değiştirme hareketi olarak tanımlanan göç ile birlikte gidilen yerlerde bir genişleme ve artış meydana gelmekte, herhangi bir nedenle yaşamaktan vazgeçilen yerlerde ise daralma söz konusu olmaktadır (Yılmaz, 2019:384). Göç veren ülkeler nitelikli iş gücünü kaybetmektedir (Tansel ve Güngör, 2004:1).

Son yıllarda Türkiye’den ayrılarak yurtdışına yerleşme konusundaki düşünceler ve eğilimlerde artışlar kamuoyu ve basında yer almaktadır. Özellikle iyi eğitim almış, donanımlı genç bireylerin yurtdışına yaşama, çalışma ve hatta oraya yerleşme konusunda arzulu oldukları görülmektedir. 2021 yılında Türkiye’den Almanya’ya yıllık yaklaşık 1500 iyi eğitilmiş kişi göç etmiştir. Bu sırayı İtalya, İspanya, İsveç, Finlandiya, İsviçre, Norveç izlemektedir (OECD, 2021).

Sağlık çalışanlarının uluslararası göçü, son zamanlarda uluslararası sağlık politikalarının ve Türkiye’nin gündeminde gittikçe önemi artan bir konu haline gelmiştir. TTB yayınladığı verilere göre, Türkiye’de görev yapan ve yurtdışında çalışmak üzere iyi hal belgesi almak için başvuru yapan hekim sayısı 2012 yılında 59, 2021 yılında 1405, ve 2022 yılı itibarıyla bu sayının 2685 gibi bir sayıyla neredeyse iki katına çıktığı görülmektedir.

Şekil 1. Türk Tabipler Birliği 2012-2022 Yılları Hekimlerin İyi Hal Belge Talep Sayıları

Kaynak: (Türk Tabipler Birliği, 2023).

Sağlık çalışanları arasında görülen uluslararası göç hareketliliği incelendiğinde, göçün her geçen gün arttığı ve birbiri ile etkileşim halinde olması muhtemel birçok faktöre bağlı olduğunu izlenmektedir (Eastwood vd., 2005:1895).

Türkiye’de hekim göçünün gündeme gelmesiyle birlikte hekim göçüyle ilgili akademik çalışmalarında artma eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Günümüz teknolojik iletişim araçları ve sosyal medya birçok konuyu hızlıca gündem yaparken aynı zamanda araştırmacılar içinde veri oluşturmaktadır. Sosyal medya platformlarından X (Twitter) paylaşımlarıyla bir çalışma yapan Alkan vd. (2023), nitel araştırma yöntemlerinden netrografi tekniğiyle hekim ve beyin göçü ile ilgili hashtagleri (gündemleçleri) içeren 640 tweet analiz etmişler ve araştırma sonucunda toplumsal yansımayı 6 alt tema olarak değerlendirmişlerdir. Bu altı temayı, ideolojik ve siyasi, mesleki, ekonomik, iş gücü kaynaklı, sağlıkta şiddet kaynaklı ve çalışma koşullarından kaynaklı olarak belirtmişlerdir (Alkan vd., 2023). Sağlık çalışanlarının son dönemlerde yurt dışında çalışma arzusunun nedenleri incelendiğinde belli konular belirginleşmektedir. Bunlar işle ilgili tatminsizlikler, düşük ücretler, mesleki statünün yıpranması, sağlıkta yaşanan şiddet olaylarının tırmanması ve malpraktis davalarının artması gibi nedenler sağlık çalışanlarını göçe yöneltmektedirler (Harman Yıldız ve Özer, 2023:3).

Göç nedenlerinin başında gelen çalışma koşulları (yoğunluk, çalışma saatleri, yetersiz şartlar) perspektifinden değerlendirildiğinde nüfus başına düşen hekim sayısı gelişmiş ülkelere nazaran Türkiye’de bir hayli düşüktür. Yıllara göre sağlık hizmeti ihtiyacı doğrultusunda artan hekim sayılarını gösteren SB verileri incelendiğinde, 2002 ve 2021 yılları arasındaki hekim sayılarında bir artış meydana geldiği gözlenmektedir. Ancak hekim sayılarındaki bu artış nüfus miktarındaki artışla orantılı olmadığından hekim sayıları yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle hasta başına düşen hekim sayısı yetersiz kalmaktadır. 2020 yılında Türkiye’de yüz bin kişiye düşen hekim sayısı oranı 217 olmuştur. Kişi başı hekime müracaat oranı ise 10’a yaklaşmıştır. Bu durum diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye’de ki hekimler oldukça yoğun bir tempoda ve oldukça ağır şartlarda görev yapmaktadırlar. 2021 yılında 1027 hekimin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırma sonuçlarına göre katılan hekimlerin sadece %37,59 si çalışma şartlarından memnun olduklarını, %33,50 tükenmiş hissettiklerini, %41,97’sinin ise kısmen tükenmiş hissettiklerini belirtmişlerdir (Bayrak vd., 2021:128).

Hasta-hekim arasındaki anahtar konumda olan güven ilişkisinin kurulması için iki tarafın birlikte geçirdikleri süre açısından yeterli olması büyük öneme sahiptir. OECD ülkelerinden 18’i ve Türkiye’nin karşılaştırıldığı bir araştırmada 2002-2018 yılları arasındaki kişi başına düşen hekim sayıları göz önüne alındığında, 2002 yılı için hastaya ayrılacak ortalama kişi başı muayene zamanı 50 dakika olarak belirlenmiştir. Yayınlanan bu yıllardan sonraki yılların verileri incelendiğinde, her geçen yıl muayene sürelerinin azalarak 2018 yılında ortalama yaklaşık 23 dakikaya düştüğü belirtilmiştir (Çıraklı, 2020:45). Türk Toraks Derneği, yayınladığı bir araştırmada, göğüs hastalıkları polikliniği için gelen hastaların devlet hastaneleri ve eğitim araştırma hastaneleri bazında değerlendirilmesi sonucu ortalama muayene süresinin 17,5 dakika olduğunu belirtmişlerdir. Üniversite hastanelerinde bu ortalamanın 23 dakikaya kadar çıktığını, herhangi bir sağlık kuruluşundan hizmet alan bir bireyin muayene işlemlerini gerçekleştirebilmesi için ayrılan sürenin ortalama 15-20 dakika olması gerektiğini belirtmişlerdir (Türk Toraks Derneği, 2016). Hasta muayene süreleri ile ilgili TTB, hekimlerin hasta ile en az 15-20 dakika ilgilenmeleri ve zaman ayırmaları gerektiğini bildirmektedir. Ancak yaşanan covid-19 süreci sonrası oluşan talebi karşılamak için muayene süreleri 5 dakikaya kadar düşürülmüştür. TBB 5 dakikada yapılan muayenenin verimli ve nitelikli bir sağlık hizmeti ile bağdaşmayacağını ifade edilse de uygulama halen devam etmektedir. Türkiye’de uygulanan hasta muayene süreleri tartışması 2021 yılı itibariyle gündeme gelmiş ve birçok hekimin ve hekim topluluklarının itirazları ve sonucunda yapılan grevlerle medya gündemini hayli meşgul etmiştir (TTB, 2021).

Göç alan ve göç veren ülkeler arasında ücret beklentisi doğrultusunda maaş farklılığı ve çalışma şartları sıklıkla öne çıkan nedenler olarak görülmektedir (Yıldırım, 2009:89). Kamu kurum ve kuruluşlarında hizmet veren hekimler, görev yaptıkları hastanelerin kapasitelerine göre çeşitli şekillerde ücretlendirilmektedir. Bu durum özel hastaneler için kapasite veya dallarından çok sundukları hizmetlere göre değişkenlik gösterdikleri bilinmektedir. 2020 yılında hekimlerin aldıkları ücretler üzerine yapılan bir araştırma göstermiştir ki, bir özel hastane hekim olarak görev yapan Anestezi ve Reanimasyon uzman hekimi aylık net olarak 15.862,64 TL kazanmaktadır (Bozdemir, 2020:89). Uzman doktorların maaşları, uzmanlık alanlarına kıdemlerine göre değişiklik gösterdiğinden aldıkları maaşlar da farklı olmaktadır. Bu durumda bir uzman hekimin maaşı ortalama olarak 24.519 TL, aile hekimi maaşları en düşük 13.500 kıdem ve mesailere göre ise 17.070 TL’ye kadar çıkmaktadır. Bu esnada Temmuz 2023 güncel asgari ücret 11.402 TL’dir (Bayram, 2023). Makalenin yayımlandığı tarihte dolar ve euro kurları şu şekildedir; 3 Temmuz 2023 tarihinde USD kuru 26,0312 TL, EURO 28,3448 TL’ dir (TCMB, 2023).

2003 SDP ile birlikte sağlık sektöründe performans dayalı ücret sistemi uygulanmaya başlanmış, 2004 yılında bireysel performans baz alınarak uygulanan sistem 2005 yılı sonrasında kurumsal performans baz alınarak değerlendirilip 2006 yılı itibariyle de finansal yönetim kriterleri eklenerek sistem kapsam olarak yaygınlaştırılmıştır (Akpınar ve Taş, 2013:169). Tam gün kamu kurumunda çalışan hekimlerin döner sermaye gelirleri maaşlarının oldukça üzerine çıkmış neredeyse 1,5 kat fazla döner sermaye geliri almaya başlamışlardır. Aldıkları taban maaşların yetersiz kalmaya başlamasıyla ek ödemelerini arttırmayı hedefleyen sağlık çalışanları, özellikle kendileri talep ederek uzun süreler ve yoğun çalışma şartlarına razı olmaktadır (Öcal, 2017:79). Hastanelerde görev yapan hekimlerin hemen hemen tümü ek ödeme almaktadır. Diğer taraftan branşları sebebiyle hekimler arasında farklı miktarlarda ek ödeme elde etmektedirler. Örneğin dahili branşlarla cerrahi branşlar arasında ek ödeme açısından farklılıklar yaşanmaktadır. Bu durumda hekimlerin kendi aralarında da hekimlerle birlikte hekimlerin işlerini kolaylaştıran ekip arkadaşları açısından da bir eşitsizlik meydana getirmektedir.

Hekimleri göçe iten nedenlerden biri de Malpraktis davalarıdır (Harman Yıldız ve Özer, 2023:5). Türkiye’de 30.07.2010 tarihinden itibaren uygulanmakta olan Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası (ZMSS), “Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Kurum Katkısına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Tebliğ” ile Resmî Gazete’ de yayınlanmış, 23.05.2015 tarihinde yine Resmî Gazete’ de yayınlanan tebliğ ile değişiklikler yapılarak sigorta hekimler için zorunlu hale getirilmiştir. Sigorta ayrıntıları, Madde2 ile “Doğrudan sağlık hizmeti sunan, kamu veya özel sağlık kurum ve kuruluşları ile sağlık birimlerinde çalışan tabipler, diş tabipleri ve tıpta uzmanlık mevzuatına göre uzman olanlar ile ilgili kurum ve kuruluşları kapsar” şeklinde hangi kurum ve kişileri bağladığını belirtilerek yayınlanmıştır (TC. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2015). ‘OECD Ülkelerinde Tıbbi Hata Önleme, Sigorta ve Teminat Seçenekleri’ adlı yayınlanan raporda, malpraktis vakalarının son yıllarda artış gösterdiği ve bunun sonucunda açılan davaların artmakta olduğuna değinilmiştir. Bu durumun sıkça görüldüğü ülkelerin sağlık politikalarını bu yönde değiştirmesi gerekliliği, üzerinde durulan en önemli gündem maddesi olmuştur. Rapora göre birçok OECD ülkesinde malpraktis iddiaları meydana geldiğinde, kusurun olduğu hukuki olarak ispat edilirse hekimin ceza alabileceği bildirilmiştir. Aynı zamanda olayın gerçekleştiği ülkedeki yasalara göre malpraktis sebebiyle mağdur olanlara ispat yükümlülüğü gibi bir zorunluluk da getirilmiş ve istenmiştir (OECD, 2022).

Sağlık çalışanları mesleki ve sistemsel zorlukların yanında bir de son yıllarda giderek artan şiddet vakalarıyla muzdarip olmaktadır. Türkiye’de sağlıkta şiddet olayları arttıkça ülke gündemine de yansıyan hayli ciddi vakalar olmuştur. Ölümle sonuçlanan ve birçok değerli hekimi yitirmemize sebep olan bu olayların vahametini anlamak açısından daha çok araştırma yapılmalı ve sayısal değerlerle bu konuya farkındalık arttırılmalıdır. Sağlık ve Sosyal Hizmet Sendikası (Sağlık-Sen) tarafından 25 ili kapsayan ve 1300 sağlık çalışanının dahil edildiği bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaya katılan sağlık çalışanlarından hekimlerin %89,7’si hemşirelerin ise %89,1 kadarı çalıştıkları kurumda çalışırken şiddete maruz kalma konusunda endişe içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. 2017 ve 2016 yılında rapor edilen sağlık personeline yönelik yapılan 23.120 sağlıkta şiddet vakası yaşanmıştır (Özcan ve Erdinç, 2017:68). Bununla birlikte rapor edilmeyen sözlü şiddet vakalarının giderek yaygınlaştığı gerek sosyal medya mecralarında gerekse medya kuruluşları tarafından sık sık gündeme gelmektedir.

Sağlık çalışanlarının yaşadığı şiddet olaylarıyla ilgili bir yapılan bir araştırmaya göre sağlık çalışanlarının %56,9’u şiddet vakalarında, hasta yakını tarafından mağdur edilmektedir. Şiddete maruz kalan sağlık çalışanlarının %31,8’i hastaların bizzat kendileri tarafından uygulanan şiddet vakaları olduğunu belirtmişlerdir (Sağlık-Sen, 2013). Sadece Türkiye’de değil dünya genelinde birçok ülkede sağlık çalışanlarına uygulanan şiddet olaylarında artış olduğu görülmektedir. Bu durum ciddi bir mesleki tehlike oluşturmaktadır. Bu olaylar sonucunda ortaya çıkan tablo alınacak önemlerle ve hukuki yaptırımlarla ciddi şekilde üzerine gidilmesi gereken büyük bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Annagür, 2010:163). Sağlık hizmetlerinin uygulanması esnasında meydana gelen şiddet vakaları, sağlık çalışanlarının motivasyonlarının düşmesine, iş bırakma yöneliminde bulunmalarına sebep olmakta, fiziksel ya da psikolojik olarak tükenmiş hissetmelerine, hal böyle olunca da sağlık sektörüne ayrılan maliyetlerin bu noktada yaşanan aksaklıklar sebebiyle artmasına ve iş verimliliğinin azalmasına sebep olmaktadır (Er vd., 2021:71).

Ülkelerinde yaşadıkları sıkıntılar sebebiyle göç etme eğiliminde olan hekimler, hekim adayları ve diğer sağlık çalışanları izleyecekleri yol ve deneyimleyecekleri bu hareketlilik için bilgi araştırması yapmakta ve bunun için dijital iletişim araçları ve sosyal medya ağlarını kullanmaktadırlar.

Araştırma kapsamında yapılan Türkçe taramada bu konuda yayınlanmış çok sayıda video ve içerik bulunduğu görülmüştür. Özellikle göç edecek hekimlere yönelik bilgi veren siteler bloglarla birlikte giden ve deneyimlerini paylaşan hekimin açıklama yaptığı çok sayıda video bulunmaktadır. Yurt dışına göç etmiş ya da göç etmek isteyen hekimlerin oluşturdukları sosyal medya platformları bu konuda bilgi ve deneyim

paylaşma açısından en çok tercih edilen yöntemler arasındadır. Araştırma kapsamında yapılan taramada çok sayıda internet sitesinin mevcut olduğu görülmüştür. Bir internet sitesine göre tıp alanında kariyer imkânı sunan ülkeler araştırmasında ilk 5 ülkeyi, Avusturalya, Amerika, Kanada, İngiltere ve Hollanda olarak sıralamıştır (Ozluoglu, 2024). Başka bir internet sitesi hekim açığı olan ülkeleri şu şekilde sıralamıştır; 1. Birleşik Arap Emirlikleri (Dubai), 2. Avustralya, 3. Yeni Zelanda, 4. Kanada (Prodocs, 2022).

2021 yılında Türkiye'den en çok göç verdiğimiz ülke yıllık yaklaşık 1500 kişi ile Almanya olmuştur. Bu sırayı İtalya ve İspanya izlemektedir. Diğer Avrupa ülkelerinden İsveç, Finlandiya, İsviçre, Norveç gibi ülkelere Türkiye'den göç etmek isteyen hekimler için rağbet gören yerler arasındadır (Daban, 2022). Türkiye'de göç etme niyetinde olan hekimlerin sayısındaki artış dil kurslarını bu anlamda farklı bir yönelime itmiş ve araştırma kapsamında yapılan taramada dil kursları taranırken sadece hekimlere yönelik düzenlenen çok sayıda kurs programı olduğu görülmüştür. Özellikle Almanca kurslarındaki fazlalık dikkat çekerken İngilizce' de ilk sıralarda yer almaktadır. Her ülkenin yurt dışından ülkelere çalışmak için gelecek kişilerden istediği şartlar farklılıklar göstermektedir. Örneğin Almanya gelecek hekimlerden Almanca bilmelerini istemekte ve bunun için ilgili sınavlardan başarı beklemektedir. Bir internet sitesi haberi, sağlık çalışanlarının Almanca kurslarındaki talebinin her geçen gün arttığı ve dil öğrenmek isteyen her 10 kişiden 2'sinin Almanca öğrenmek isterken, bu oranın bir sonraki yıl 10 kişiden 5'e çıktığını ve Almanca kurs sınıflarında bulunan 8 kişiden 3-4 tanesini doktorların oluşturduğunu belirtmiştir (Aslan, 2021).

Araştırma kapsamında yapılan taramada Alman İş Ajansının Türk hekimler için özel bir yönetmelik hazırladığı haberine rastlanmıştır. Hekimlerin Almanya'da çalışabilmesi için Almanca dil sınavına girmesi ve uygunluk belgesi alması gerekirken bu durum tıp fakültesini Almanya'da bitirmiş olan Türk ya da yabancı hekimler için şart olmaktan çıkarılmıştır. Ankara'da eğitim veren özel bir dil okulu yetkilisi Alman göç yasasının değişmesi üzerine göç için mimarlık, mühendislik, özellikle de sağlık alanlarında çalışan nitelikli personelin dil kurslarında eğitim aldığını ve bu kurslardan sonra yurt dışına çıktıklarını, artan talep doğrultusunda daha önce 4 olan Almanca kurs sınıfı sayısını 20'ye çıkardığını ifade etmiştir. Hatta eğitmen bulmakta zorlandıklarını belirterek kursa katılan toplamda 100 kişi varsa bununun 40'ını sağlık çalışanları, mimar ve mühendisler gibi bir kitlenin kalan 20 kişinin de İngilizce sonrası ikinci dil olarak Almanca eğitimi aldıklarını aktarmıştır (Aslan, 2021).

Yapılan taramada çok sayıda ülkede yaşayan Türk doktorların oluşturduğu sosyal medya grupları ve katılım sayılarının da hayli fazla olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin bir sosyal medya platformunda (Facebook) İngiltere'deki Türk Doktorlar sayfası 16.500 üye, Almanya'daki Türk Doktorlar sayfası 17 bin üyeye sahip olduğu görülmüştür. Bu sayfalar kullanılarak göç etme niyetindeki hekimler birebir iletişime geçtikleri meslektaşlarından da bilgi alabilmektedirler. Göç etme niyetinde olan hekimlerin gidecekleri ülkelerde yaşayan Türklere, oradaki yaşam şartlarına ve imkanları hakkındaki bilgiye ulaşmalarının birebir iletişimle olması bu noktada sosyal medyayı tekrar gündeme getirmektedir.

Tüm bu açıklamalar ışığında, hekimler, sağlık hizmetleri ve sağlık yönetimi perspektifinden bakıldığında sistemin en önemli yapıtaşlarıdır. Sağlık hizmetlerinin temel unsurlarından olan hekimler son yıllarda sıklıkla göç etme eğilimleriyle medyada ve akademik çalışmalarda tartışılmaktadır. Elbette mesleğe birkaç adım kala, hekim adaylarının da yurt dışında çalışmaya yönelik tutumları bir o kadar önemli hale gelmiştir. Bu doğrultuda 4-5-6 sınıf tıp fakültesi öğrencilerinin yurt dışında çalışmak istemelerine yönelik tutumlarının tespiti araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu çalışma sağlık sisteminin değerli meslek gruplarından olan hekim adaylarının ülkelerinde çalışmak yerine başka bir ülkeye gitme fikirlerinin temelinde yatan nedenleri tespit etmek, tespit edilebilen doğrultuda belirlenen konulara farkındalık oluşturmak ve bu konuda yapılacak olan çalışmalara katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği çalışması hekim adayları, diğer sağlık çalışanları ya da uyarlanmak suretiyle uygulanacak farklı çalışma alanlarında da değerli veriler elde edileceği umulmaktadır. Bu bağlamda, tıp fakültesi öğrencilerinin yurtdışına göç etme niyetlerini ve motivasyonlarını daha iyi anlamak, Türkiye'nin sağlık sistemine ve insan kaynakları planlamasına değerli bir katkı sağlayabilir. Çalışmanın sonuçları, sağlık sektörü yöneticilerine, eğitim kurumlarına ve sağlık politikası oluşturucularına, hekim adaylarının ihtiyaçlarını ve isteklerini anlama ve karşılama konusunda yol gösterebilir. Ayrıca uluslararası literatüre katkı sağlayarak benzer araştırmalara ışık tutması da hedeflenmektedir.

2. YÖNTEM

Araştırma ölçek geliştirmeyi amaçlayan metodolojik bir çalışmadır. Tıp Fakültesi öğrencilerinin yurt dışında çalışma konusunda göç etme niyet etme nedenlerini belirlemek üzere 4-5-6. sınıflardan 400 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Verileri işlemede Açıklayıcı Faktör Analizleri için SPSS, doğrulayıcı Faktör Analizi ve güvenilirlik analizleri için AMOS programı kullanılmıştır. Araştırma için Karamanoğlu Mehmetbey

Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan 17-2022 195 sayılı etik onay alınmıştır.

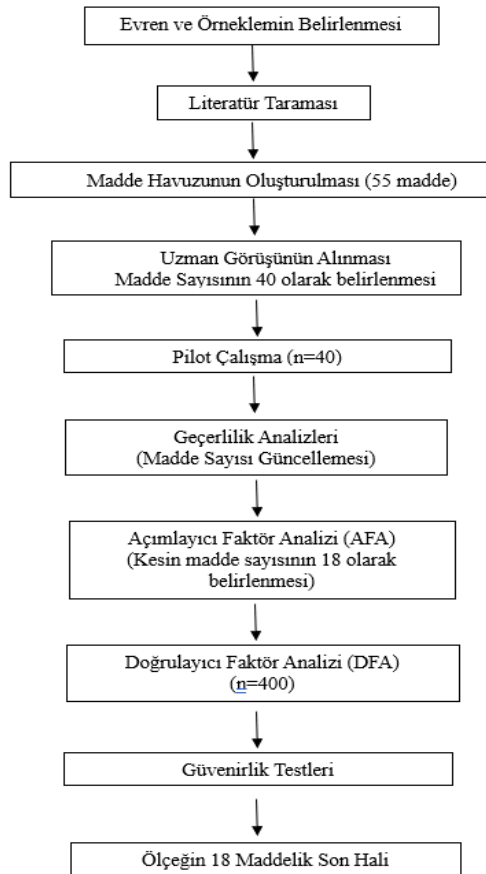
Araştırma 2022-2023 eğitim öğretim yılında Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi 4-5-6. sınıflarında öğrenim gören 400 öğrencinin katılımlarıyla sınırlı kalmıştır. Tıp Fakültesi son sınıfların eğitimlerini uygulama ağırlıklı olduğu için öğrencilere ulaşma noktasında zorluklar yaşanmıştır. Çalışma konusu olan tıp fakültesi öğrencileri için yeterli sayıda akademik çalışma olmaması karşılaştırma ve tartışma noktasında zorluklara neden olmuştur.

Ölçek Geliştirme Süreci

Ölçekler, ölçmeye konu olacak olgunun nasıl özelliklere sahip olduğunun belirlenmesiyle birlikte oluşurken sınıflanma, sıralanma temelli belli kural, kısıtlama ve aşamalar belirlenerek oluşturulur. Ölçme araçları, ölçme sürecini kolaylaştırır ve sonuçların niteliğinin belirlenmesinde faydalı olur (Karakoç ve Dönmez, 2014:40). Doğrudan gözlenemeyen özelliklerin ölçek yardımıyla ne olduğunu ve nasıl olduğunu ortaya çıkarmak ölçeğin bir sürecidir (Erkuş, 2012:26).

Ölçme geliştirme çok sayıda aşamanın belirlenmesi ve uygulanmasıyla gerçekleşirken ortaya çıkacak bilimsel gelişmenin duyarlı ölçüm araçlarıyla yapılması önemlidir (Tavşancıl, 2002:4). Yapılacak olan çalışmada ölçek geliştirme seçeneği de kullanılacak ölçeğin gerekli şekilde uyarlanması da kendine özgü belli kurallar gerektirmektedir (Hambleton ve Patsula, 1999:4). Araştırma kapsamında ölçek geliştirme ile ilgili literatür incelenmiş (Devellis 2017; Acar Güvendir ve Özer Özkan, 2022) ve ölçeğin geliştirilmesine yönelik prosedür Şekil 2' de gösterilmiştir.

Şekil 2. Ölçek Geliştirme Çalışması Aşamaları

Kaynak: (Devellis 2017; Güvendir ve Özkan, 2022)

Evren ve Örneklem Belirlenmesi

Evreni temsil edebilecek olan örneklem olası en küçük grup olarak seçilmesi örneklem büyüklüğünün tespiti noktasında son derece önemlidir (Coşkun vd., 2020:105). Ölçek geliştirme çalışmalarının temeli örneklem ve evrenin belirlenmesiyle başlayacağından bu önemli aşamada örneklem büyüklüğü de önem arz etmektedir ki literatür incelendiğinde bu konuda farklı görüşlere rastlanmıştır. Bryman ve Cramer (2001:96)

oluşturulmak istenen ölçekte örneklem büyüklüğü belirlenirken, madde sayısının 5 katı kadar olması gerektiğini savunmuş, Nunnally ve Bernstein (1992:258) ise on katı olması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte madde sayısı ve örneklem büyüklüğünün ilişkisiyle ilgili, Comrey ve Lee (1992:77)' ye göre oluşturulacak olan ölçeğin en az 200-300 kişilik bir gruba uygulanması doğru olacaktır. Tüm bu referanslar ışığında oluşturulacak olan Araştırmancının evreni Türkiye'deki 4-5-6 sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklem ise Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi 4-5-6. sınıf 400 öğrenci oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşılmak mümkün olmayacağından örneklem Türkiye'nin en büyük illerinden biri olan ve araştırmacının öğrencisi bulunduğu Karaman iline yakınlığı nedeniyle Konya olarak belirlenmiştir.

Literatür Taraması

Ölçek geliştirme çalışması yaparken belirlenen aşamaların başında, çalışmanın gerçekleştirileceği konu hakkında yapılmış herhangi bir ölçek çalışmasının var olup olmadığı ve bu konunun literatürdeki durumunu incelenmek gelmektedir. (Karakoç ve Dönmez, 2014:41). Bir ölçek geliştirme konusu belirlendiğinde kapsamlı bir şekilde literatür taraması yapılmalıdır. Yapılacak olan literatür taramasında konu ayrıntılarına dikkat edilmesi, geliştirilecek ölçeğin sınırlarının belirlenmesi açısından önemlidir (Büyüköztürk vd., 2008:16). Araştırmancının hazırlanmaya başladığı tarih 2023 Ocak ayı itibariyle çok sayıda literatür taraması yapılmış ve araştırma tarihi ilerledikçe yapılan tarama sürekli olarak güncellenmiştir ve son olarak Eylül 2023 tarihi itibariyle yapılan tarama sonuçlarına ait güncel veriler paylaşılmıştır. Araştırmayla ilgili yapılan tez çalışmalarına YÖK aracılığı ile kurulmuş internet sitesi TezYök, makale taramaları için Google Akademik ve DergiPark ve genel aramalar için Google arama motoru kullanılmıştır. Literatür taramasına öncelikle sağlık çalışanları, göç ve beyin göçüne yönelik çalışmaları taranarak başlanmıştır. Konu ile ilgili yapılmış çalışmalar bulunmakla birlikte araştırma kapsamında Google Akademik aracılığıyla yapılan literatür taramasında "Göç" konusuyla "Sağlık" alt kategorili tarama da 20 makaleye rastlanmıştır ve bu çalışmaların genelinin göçün sağlık açısından değerlendirildiği çalışmalar olduğu saptanmıştır. Yalnızca 3 tanesinin sağlık çalışanları ve göç arasındaki ilişkiyle ilgili olduğu görülmüştür.

Bunlardan ilki Yıldırım (2009) "Sağlık Çalışanları ve Uluslararası Göç: Göç Nedenleri Üzerine Bir İnceleme" isimli çalışmadır. Bu çalışmada Yıldırım (2009), sağlık çalışanlarının göçlerinin nedenlerini ayrıntılandırarak onları göçe iten nedenleri incelemiş, göçün itici ve çekici faktörlerini alt ve üst unsurlarını sağlık çalışanları açısından değerlendirmiştir. Sağlık çalışanları ve göçle ilgili yapılan diğer çalışma 2021 yılında gerçekleştirilen, Karaca ve Yurttaş (2021), "Alman Nitelikli İşçi Gücü Göçü Yasası Çerçevesinde Sağlık Çalışanlarının Almanya'ya Göç Edebilme Motivasyon ve Potansiyelleri" adlı çalışmadır. Karaca ve Yurttaş, (2021), ise, Almanya'ya göç etme durumları üzerine yaptıkları çalışmada, öğrencilerin çoğunun gitme eğiliminde olduğu ve bu göç hareketinin iki ülke arasındaki bağları kuvvetlendireceği belirtilmiştir (Karaca ve Yurttaş, 2021: 1765). Üçüncü çalışma ise, Olgay ve Yurt, (2023), "Türkiye'den İngiltere'ye Göç Eden Sağlık Çalışanlarının Göç Nedenleri ve Yaşam Doyumlarının Belirlenmesi" adlı çalışmadır. Bu çalışma ile Türkiye'den göç ederek İngiltere'ye yerleşen ve orada çalışıp yaşayan 128 tane sağlık çalışanı katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Olgay ve Yurt, 2023:100). Olgay ve Yurt, (2023) çalışmalarında, "Tanıtıcı Bilgi Formu ve Yaşam Doyumu Ölçeği" kullanmıştır. Bu ölçeğin Diener vd., (1985), tarafından geliştirilen, Dağlı ve Baysal (2016) tarafından Türkçeye uyarlanması şeklinde hazırlandığı belirtilmiştir. Katılımcıların %89,8'inin İngiltere'de mesleki doyum sağladığını belirtmiştir. Çalışmaya katılan sağlık çalışanlarının %95,3 kadarlık bölümü İngiltere'ye yerleşme kararından memnunken, %56,3'ü İngiltere'deki ekonomik refahın bu ülkeye göç etmeleri için en etkili unsur olduğunu saptamışlardır.

İngiltere'ye yerleşen ve yaşamlarını orada sürdüren sağlık çalışanlarıyla yapılan bu çalışmada araştırmaya katılmış olan 128 sağlık çalışanının Türkiye'ye dönmeyi hiç düşünmeyen kısmı %60,9 iken %96,1'lik oranı İngiltere'ye iyi uyum sağladıklarını belirtmişlerdir (Olgay ve Yurt, 2023:103).

Çalışma kapsamında Google Akademik aracılığıyla yapılan literatür taraması sonucunda "Beyin Göçü" konulu arama sonucunda 13 bine yakın makale yayımlandığı ve bu yayınların çoğunun beyin göçü kavramını daha çok siyasi, ekonomik, sosyolojik ve psikolojik yaklaşımla değerlendirildiği gözlenmiştir. Arama başlıklar çerçevesi daraltıldığında beyin göçüyle ilgili 61 adet makale tespit edilmiştir. Daraltılmış arama ile 61 yayından 6'sı öğrencilerle 1 tanesi sağlık çalışanlarıyla ilgili olduğu gözlenmiştir.

Hemşirelik öğrencilerinin beyin göçüne olan yönelim ve tutumlarını belirlemeye yönelik geliştirilmiş olan "Hemşirelik Öğrencilerinde Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması" Öncü vd., (2018) tarafından geliştirilmiş bir ölçek çalışmasıdır. 2023 yılında yapılan "Acil Sağlık Hizmetleri Çalışanlarının Ücret Tatmin Düzeyi ile Yaşam Memnuniyeti Algılarının Beyin Göçü Niyetine Etkisi Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışmada belirtilen alandaki 282 sağlık çalışanıyla yapılan çalışmada acil

sağlık çalışanlarının ücret ve yaşam memnuniyetlerinin iyileştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır (Tosun ve Cerev, 2023:46). Bahsi geçen çalışmada, Öncü vd. (2018), geliştirdikleri “Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmışlardır.

Konuyla ilgili makale taramasında yalnızca 3 adet makaleye rastlanmıştır. İlki yürütülen bu çalışmanın araştırmacısıdır. “Neoliberal Sağlık Politikaları ve Hekim Göçü” (Harman Yıldız ve Özer, 2022) ikincisi, “Hekim Göçü Açısından Türkiye’nin Çalışma Koşullarının Değerlendirilmesi” isimli çalışmadır (Aydan, 2023). Üçüncüsü ise Lancet Dergisinde yayınlanan Hekim Göçü makalesine yanıt olarak Koyuncu (2022) tarafından yazılan “Ülkemizdeki Hekim Göçü, Atipik Sürü Psikolojisidir” isimli internet makalesidir.

Hekimlere yönelik yapılan tez çalışmaları TezYök aracılığıyla tarandığında hekimlerin göç etme niyetleri üzerine ve “Hekim Göçü” kavramına dair direkt olarak bir tez çalışmasına rastlanmamıştır. Ulusal Tez Merkezi taramasında “Beyin Göçü” konulu aramada 32 adet çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalardan 12 tanesi doktora tezi 21 tanesi ise yüksek lisans tezi olarak belirlenmiştir. Daha çok ekonomi, sosyoloji, psikoloji ve eğitim alanlarında yapılan çalışmalar arasında sağlık alanında beyin göçüne dair herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. TezYök kapsamında yapılan taramada “Tıp Fakültesi Öğrencileri” konulu 223 adet tez çalışmasına rastlanmıştır. Bunlardan 158 tanesi tıpta uzmanlık, 54 tanesi yüksek lisans tezi, 10 tanesi doktora, 1 tanesi Diş Hekimliği Uzmanlık Tezidir. Arama tez konularında “Göç” şeklinde daraltıldığında yalnızca 3 çalışma olduğu gözlenmiştir. Bunlardan ilki 2022 yılına ait tıpta uzmanlık tezi olan çalışmada Kaçmaz (2022), “Tıp Öğrencilerinin Beyin Göçüne Yönelik Tutumları ve İlişkili Faktörler: Kesitsel Bir Çalışma” adlı çalışmasında, tıp öğrencilerinin mezuniyet sonrası yurt dışına göç etme niyetiyle ilgili tutumlarını değerlendirmiş çalışmaya katılan öğrencilerin %68’i mezuniyetlerinden sonra yurt dışında çalışmak istediklerini, yurt dışında çalışmak istemeyen öğrencilerin isteyenlere kıyasla yaşları daha yüksek olduğunu ve yurt dışına çıkmak isteyen tıp öğrencilerinin %55’inin göç ettikten sonra ülkesine dönmeyi düşündükleri, %15’inin ise geri dönmeyi düşünmediklerini belirtmişlerdir. İkincisi, Burcu (2022) tarafından gerçekleştirilen “Türkiye’den Yüksek Nitelikli Göç: Tıp Fakültesi Öğrencileri” isimli Yüksek Lisans Tezidir. Üçüncü çalışma ise 2023 yılında Gürbüz Filiz, (2023), “Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencileri ve Asistan Hekimlerinde Yurtdışına Göç Etme Niyeti Yaygınlığı, Nedenleri, Göç Etme Niyetlerinin Belirsizliğe Tahammülsüzlük Düzeyleri ve Umutsuzluk Düzeyi ile İlişkisinin İncelenmesi” adlı Tıpta Uzmanlık Tezidir (Gürbüz Filiz, 2023). Yapılan literatür taraması kapsamında bu üç çalışma dışında tıp fakültesi öğrencilerine yönelik göç ile ilgili başka bir tez çalışmasına rastlanmamıştır. Bu çalışmalarında ölçek çalışması olmadığı görülmüştür. Yapılan tez taramalarında bulunan 223 çalışmadan 4’ünün ölçek çalışması olduğu, 3’ünün ölçek geçerlik ve güvenilirlik çalışması olduğu yalnızca birinin ölçek geliştirme çalışması olduğu gözlenmiştir.

Madde Havuzunun Oluşturulması

Ölçek geliştirme aşamalarında madde havuzunun oluşturulması sürecinde amaca uygun olarak farklı yöntemler kullanılabilir. Ölçülmek istenen yapının büyüklüğü bu noktada belirleyici olmakla birlikte, mümkün olduğunca tüm alt boyutları kapsaması beklenmektedir. Kullanılması planlanan madde sayısı ölçek maddelerinin üç veya dört katı kadar fazla hazırlanması, grup üzerinde yapılacak denemeden sonra güvenilirlik ve geçerlilik eksikliği bulunan maddelerin çıkarılması nedeniyle kapsayıcılık ve ayırt edicilik açısından madde seçme olanağını artırabilir (Tezbaşaran, 2004:79). Çalışma kapsamında yapılan literatür taraması sonucunda hekim adayları olan tıp fakültesi son sınıf öğrencileri ile ilgili yapılan beyin göçü, sağlık çalışanları iş gücü göçü gibi araştırmalar incelenmiş ve literatür taraması başlığı altında ayrıntılı şekilde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler ışığında araştırmacı tarafından 55 maddelik bir soru havuzu elde edilmiştir.

Erkuş (2012:62) maddeler oluşturulurken kullanılan dil bilgisi kuralları çok iyi bilinmelidir derken, oluşturulan maddeyi okuyan herkesin maddeden çıkaracağı anlam aynı olmalıdır şeklinde ifade etmektedir. Bu doğrultuda araştırmacı maddelerin anlaşılır olmalarına dikkat etmiş, benzerlikleri olan, aynı çıkarımda bulunmaya yol açan veya anlaşılamayan maddeler çıkartılmak suretiyle madde havuzu hazırlanmış ve çalışmanın diğer aşamalarına geçilmiştir.

Uzman Görüşünün Alınması

Ölçek geliştirme aşamasında madde havuzunun oluşturulması sonucunda gelinecek noktada çalışmanın kapsam geçerliğinin incelenmesi adına uzman görüşüne sunulması gerekmiştir. Kapsam geçerliği, belirlenen ve ölçülecek olan maddelerinin çalışma kapsamında amaca hizmet edip etmeme düzeylerini belirlemek için yapılmaktadır (Tekin, 2004:181). İncelenen olan değişkenin öncelikle kapsamının ve içeriğinin ayrıntılandırıldığı bir taslak tablo olarak hazırlanır ve oluşturulan taslağın, ideal olarak 5 fakat yeterli sayı sağlanamaz ise en az 3 kişinin bulunduğu bir uzman grubuna görüşlerinin alınması ve gerekli düzeltmelerin

yapılması üzere sunulması gerektiği belirtilmektedir (Şencan, 2005:160). Uzman görüşü sonucunda oluşturulan ölçek maddelerinin, çalışma kapsamında ölçülmek istenen davranışı hangi düzeyde yansıtıldığını anlamak amaçlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2012:136).

Çalışma kapsamında oluşturulan uzman grubu 4 akademisyenden oluşmaktadır. Çalışma için uzman görüşü alınması süreci Delphi Yöntemi kullanılarak uygulanmıştır. Delphi yöntemi, genel anlamda mutabakat yöntemlerinden biri olarak bilinmektedir (Rabiega, 1982). Bu yöntem gereği uzmanlara sunulan maddelerden anonim bir görüş bildirmeleri beklenmiştir. Bu kapsamda uzman grubuna ölçek maddeleri hakkında görüşleri alınmak üzere bir anket gönderilmiştir. Hazırlanan formda belirlenen her madde için 1 ile 4 arasında rakamlarla puanlamaları istenmiştir. 1 (madde hiç uygun değil), 2 (maddenin uygun bir şekilde getirilmesi gerekli), 3 (madde küçük müdahalelerle düzeltilmeli), 4 (madde uygun). Alınan görüşler doğrultusunda uzmanların maddelerle ilgili görüşleri alınarak sonuçlar değerlendirilmiştir. Değerlendirilen sonuçlar doğrultusunda oluşturulan ikinci bir anket düzenlenerek uzmanlara iletilmiştir. İkinci değerlendirme sonrasında uzmanların maddeler ile ilgili görüşleri amaç ya da kavramsal yapıya uygunluk açısından tespit edilen maddeler açısından incelenerek her bir madde için alınan görüş maddenin düzgün ve doğru anlaşılabilirliğini, açık ve net bir şekilde ifade edilip edilmediğini değerlendirilmiştir (Şencan, 2005:161). Bu süreç sonrasında bir uzlaşma sağlanmış ve 50 maddelik soru havuzundan anlaşılır bulunmayan 10 madde çıkarılmış ve gerekli görülen maddeler uygun şekilde getirilerek 40 maddelik bir taslak ölçek haline getirilmiştir. Uzman görüşleri sonucunda oluşturulan ölçme aracının görünüş ve kapsam geçerliğinin belirlenmesinin takibinde taslak bir form oluşturularak pilot uygulama aşamasına geçilmiştir.

Pilot Çalışma

Pilot çalışma, genellikle daha büyük bir araştırma projesinin öncesi olarak gerçekleştirilen ve ana araştırma sürecinin test edilmesi amacıyla yapılan küçük ölçekli bir ön çalışmadır. Pilot çalışma, araştırma yöntemlerinin etkinliğini değerlendirmek, veri toplama süreçlerini ayarlamak, ölçüm araçlarını test etmek ve araştırma tasarımını geliştirmek için kullanılır. Uzman görüşü sonrası maddeler üzerinde düzeltmeler yapılmasıyla şekillenen ölçek formunun belirlenmiş olan örneklem grubuna uygulanarak yapılmalıdır (Karakoç ve Dönmez, 2014:45).

Pilot çalışma gerçekleştirmek için belirlenecek olan örneklemin büyüklüğü hakkında farklı uygulamalar ve görüşler bulunmaktadır. Araştırma kapsamındaki hedef kitlenin yaklaşık olarak %5 oranında bir kısmına uygulama yapılması gerektiğini tavsiye edilirken (Evcı ve Aylar, 2017:395) başka bir görüşte ise, araştırmada ulaşılabilecek olan hedef yapıyı temsilen 30-50 arasında bir sayıda katılımcının seçilmesiyle ve seçilen bu kitleye pilot çalışmanın uygulanmasının yeterli olacağını belirtmişlerdir (Şeker ve Gençdoğan, 2014:58). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği çalışması, pilot uygulama için belirlenen 40 kişilik bir örneklem grubu belirlenmiş ve belirlenen 40 soru ile pilot çalışma uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırmacı tarafından geliştirilen, Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeğine ilişkin yapılmış kapsam geçerlilik ve yapı geçerliliği, gibi istatistiksel veri analizlerden elde edilen bulgular yer almaktadır.

Geçerlilik

Ölçek geliştirme sürecinde başvuru geçerlik aşaması, ölçme aracının kullanıldığı amaca hizmet etme derecesi anlamına geleceğinden, ölçme araçlarından elde edilecek sonuçlar hangi amaçla kullanılacaksa ölçme geçerliği de o amaca göre de değişkenlik gösterebilecektir (Ercan ve Kan 2004:214). Geçerlik aşaması bu doğrultuda değerlendirildiğinde doğrudan ölçme uygulamalarında ölçeklerin geçerlik düzeyi, geçerlik katsayısının hesaplanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Ölçek geliştirme çalışmalarında geçerlik, ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı özelliği öne alarak başka herhangi bir özellikten, doğru ölçebilme derecesidir. Geliştirilecek olan ölçme aracında bulunması gereken en önemli özellikler Kapsam Geçerliliği ve Yapı Geçerliliğidir (Şeker ve Gençdoğan, 2006:75).

Kapsam Geçerliliği

Bir ölçek geliştirirken, seçilecek olan ölçek maddelerinin, ölçülmesi hedeflenen yapıyı ne kadar güçlü temsil ettiğinin tespit edilmesi birçok aşamadan oluşmaktadır. Ölçeğin temsil etmesi hedeflenen yapıyı, ölçekteki maddeler aracılığıyla tam manasıyla kapsaması demek, oluşturulan maddelerin belirlenen konu ile doğru orantıda ilgili olmayan maddeleri içermediği anlamına gelmektedir (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2019:157). Çalışmanın kapsam geçerliliği incelenecek hedef yapının tamamıyla ilintilidir ve ortaya çıkarılacak olan

ölçeğin kapsamı, kullanım alanlarında uygulanabilir şekilde kavramsal tanımını mutlaka temsil etmelidir (DeVellis, 2021:59).

Geliştirilen ölçek çalışması kapsamında bu araştırmada, kapsam geçerliliğinin sağlanıp sağlanmadığı;

- Uzman görüşünden faydalanmak,
- Gösterge tablosu oluşturmak,
- Gözlem görüşmelerden yararlanmak (Şeker ve Gençdoğan, 2006:78) yöntemleriyle test edilmiştir. Uzman görüşleri alınarak belirlenen maddelere son şekli verilmiştir.

Yapı Geçerliliği

Yapı geçerliliği, kapsam geçerliğinde belirlenen ölçme aracının ölçme ne kadar doğru olduğunu göstermek için kullanılır (Anastasi, 1988:519). Geliştirilen ölçekte ölçülmek istenen çok boyutlu yapının doğru ölçülebilirlik seviyelerini görmek için yapı geçerliliği testleri uygulanır (Karagöz ve Bardakçı, 2020:128). Ölçek geliştirme çalışmalarında yapı geçerliliğini analiz etmek ve değerlendirmek için kullanılan bazı testler ve analiz yöntemleri bulunmaktadır. Bunlar, faktör analizi, iç tutarlılık analizi ve hipotez testleri gibi yöntemlerdir (Büyüköztürk vd., 2008:122). Akyüz (2018:187) ölçeklerde aykırı (uç) değer analizinin, madde analizinin, açımlayıcı faktör analizinin ve doğrulayıcı faktör analizinin yapı geçerliliği için önemini belirtmiştir. Çalışma kapsamında oluşturulan Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği için Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmak suretiyle yapı geçerliliği test edilmiş ve veriler tablolar ve açıklamalarla birlikte verilmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizi Verileri

Anlam Çıkarıcı, Açımlayıcı, Keşfedici Faktör Analizi (AFA) yapı geçerliliğini incelemek amacıyla, hipotez testi tekniklerinden yararlanılarak yapılabilir (Büyüköztürk vd., 2008:170). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği araştırması kapsamında yapılan pilot çalışmayı takiben ölçek son haline getirilmiş ve tıp fakültesi 4-5-6. sınıf 400 öğrenci katılımcıya uygulanmak suretiyle çalışmaya devam edilmiştir ve ölçek geliştirme işlemleri aşamasında veri toplanan 400 kişilik çalışma grubundan elde edilen verilerle araştırmanın analizleri yapılarak veriler tablolar şeklinde sunulmuştur. AFA ile, belirlenen ölçek maddelerinin yapı geçerliliği testi gerçekleştirilmiştir.

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi yapılarak ulaşılan değer 0.50'nin altında çıkıyorsa kabul edilemez, 0.50 zayıf, 0.60 orta, 0.70 iyi, 0.80 harika ve çıkan değer 0.90 üzeri bir değerse mükemmel olarak değerlendirilmelidir (Sel vd., 2020:108). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği için yapılan değerlendirilme sonucunda Tablo 1'de görüldüğü gibi KMO değeri 0,862 ve Bartlett Küresellik Testi (ki-kare değerinin $\chi^2=4107,898$ sd=153. $p<0,000$) anlamlı olarak bulunmuştur ve veriler çoklu normal dağılım varsayımını sağlamakla birlikte faktör analizinin yapılabilirliğini teyit etmektedir (Sel vd., 2020:108).

Tablo 1. Ölçeğin Kmo ve Barlett's Test Sonucu

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)		0,862
Bartlett's Test	χ^2	4107,898
	df	153
	p	0,000

AFA Faktör analizleri aşamasında incelenen alt boyutlar ve gözlenen negatif değerler içeren maddeler çıkarılmış ve 18 maddeye düşürülmüştür. Bu şekliyle maddeler arasındaki pozitif yönlü ilişkili olması göz önünde bulundurularak analize devam edilmiştir ve gözlenen değerlerde (Pattern Matrix) binişik madde veya maddeler olmadığı tespit edilmiştir. Bu aşamada incelenen maddeler arasında çıkarıldığına değeri değiştirecek seviyede değerler olmadığından herhangi bir madde çıkarımına gidilmemiştir. Her bir maddenin faktörlere ayrılmaksızın ölçeğin tamamı içindeki yükü incelendiğinde faktör yüklerinin 0,40'ın altında olmadığı ve maddelerin uygun olduğu gözlenmiştir. Açımlayıcı faktör analizleri kapsamında uygulanan geçerlik testleri sonucu ölçeğin geçerlik oranı %66,53 bulunmuştur ve 4 faktörlü bir yapıya sahiptir. Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeğine ait 400 katılımcının demografik verileri ve bunların frekans değerleriyle yüzdelik dağılımları aşağıda bulunan Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. AFA Demografik Bilgiler Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Değişken	Alt değişken	n	%
Kaçınıcı Sınıf	4	101	25,3
	5	146	36,5
	6	153	38,3
Cinsiyet	Kadın	147	36,8
	Erkek	253	63,2
Kredi Alma	Alıyor	126	31,5
	Almıyor	274	68,5
Burs Alma	Alıyor	137	34,3
	Almıyor	263	65,8
İkamet	Yurt	89	22,3
	Apart (kiralık ev)	227	56,8
	Aile Evi	76	19,0
	Akraba Evi	8	2,0
Aile Geliri	5500'den az	9	2,3
	5500-11000	91	22,8
	11001-22000	228	57,0
	22000'den fazla	72	18,0
Kardeş Sayısı	Yok	25	6,3
	1	116	29,0
	2	158	39,5
	2'den fazla	101	25,3
Aylık Ortalama Harcama	1500'den az	17	4,3
	1500-3000	114	28,5
	3000'den fazla	269	67,3
Mezun Olduktan Sonra nerede çalışacağı	Özel Sektör	54	13,5
	Kamu	308	77,0
	Yurt Dışı	38	9,5

Maddeler arasında olumsuz sorular olduğundan M1, M2, M3 ve M4 maddelere ters kodlama işlemi yapılmıştır. Faktör analizi yapılırken belirlenen maddeler ile ortaya çıkacak faktörlerin birbiriyle ilişkili olduğu düşünülerek Oblique (Eğik) döndürme yöntemi olan Direct Oblimin yöntemi tercih edilmiş ve Temel Bileşenler Analizi (Principal Components Analysis) tekniği kullanılmış ve öncelikle verilerin faktör analizi için uygun olup olmadıkları test edilmiştir.

Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği güvenilirlik testlerinden Cronbach Alpha analizi yapılmış ve değerinin 0,862 olduğu ve değerinin 1'e yaklaştıkça güvenilirliği arttığı bilindiğinden ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir. AFA sonucunda 18 maddelik Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeğinin 4 alt boyuttan (faktörden) oluştuğu ve faktörlerin toplam varyansın %66,53'ini açıkladığı görülmüştür. Gözlenen veriler ışığında Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeğinin geçerli özellik gösterdiği sonucuna da ulaşılmıştır. İlk boyut %34,26 ikinci boyut %14,17 üçüncü boyut %10,38 dördüncü boyut %7,71 oranında varyansı açıklamaktadır.

Tablo 3. Ölçeğin Faktör Yükleri

Maddeler		Faktörler			
		1	2	3	4
M13	Daha iyi bir gelecek sunduğu için yurt dışında çalışmak istiyorum.	0,926			
M15	Daha eşit şartlarda çalışacağımı düşündüğüm için yurt dışında çalışmak istiyorum.	0,912			
M14	Daha iyi şartlarda çalışacağımı düşündüğüm için yurt dışına gitmek istiyorum.	0,900			
M16	Çalışma ortamlarının daha güvenli olacağını düşündüğüm için yurt dışında çalışmak istiyorum.	0,864			

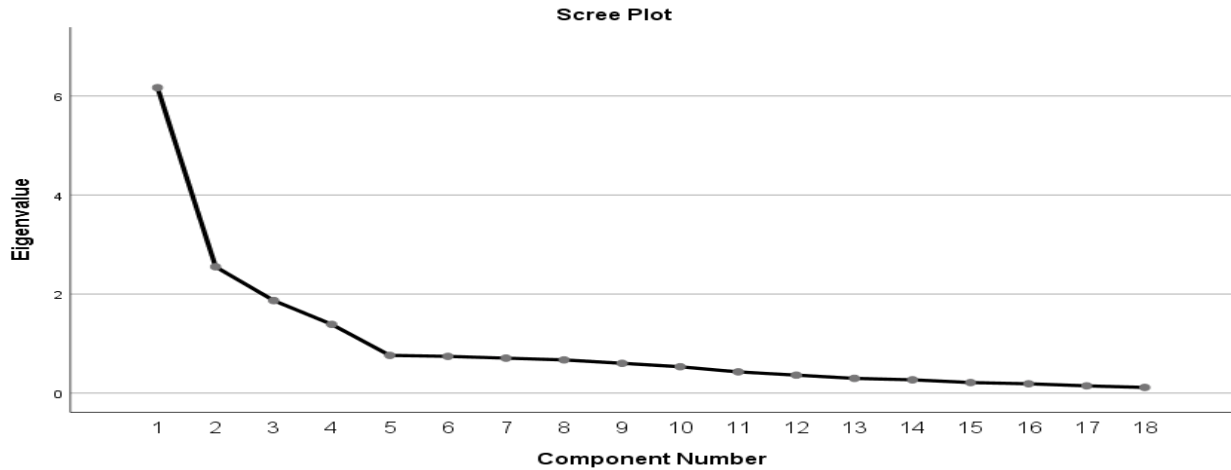
M12	Daha çok itibar göreceğimi düşündüğüm için yurt dışında çalışmak istiyorum.	0,856			
M11	Daha çok gelir elde etmek için yurt dışında çalışmak istiyorum.	0,800			
M10	Daha az çalışma saatlerinin olduğunu düşündüğüm için yurt dışında çalışmak istiyorum.	0,693			
M18	Yurt dışında çalışmanın kariyer olanakları artıracığını düşünüyorum.	0,610			
M2	Türkiye’de hastaya ayrılan muayene sürelerinin yeterli olduğunu düşünüyorum.		0,793		
M4	Türkiye’de malpraktis davalarında tazminat tutarlarının makul olduğunu düşünüyorum.		0,775		
M3	Türkiye’de hekim ücretlerinin yeterli olduğunu düşünüyorum.		0,766		
M1	Türkiye’de hekim sayısının yeterli olduğunu düşünüyorum.		0,672		
M6	Staj yaptığım sağlık kuruluşunda sağlık çalışanlarının sözlü/psikolojik şiddete maruz kaldığına tanık oldum.			0,833	
M7	Staj yaptığım sağlık kuruluşunda sağlık çalışanlarının sözlü fiziksel şiddete maruz kaldığına tanık oldum.			0,767	
M5	Staj yaptığım sağlık kuruluşunda hasta/yakınları tarafından sözlü/psikolojik şiddete maruz kaldım.			0,732	
M9	TUS’a hazırlanmak yerine yurt dışına gitmek için dil kursuna gidiyorum.				0,927
M8	Yurt dışında çalışmak için dil kursuna gidiyorum.				0,886
M17	Gideceğim ülke fark etmez herhangi bir ülkeye gidebilirim.				0,517
Varyans %		34,268	14,173	10,380	7,712
Toplam Varyans %		66,53			

Tablo 3’te Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği 4 alt boyuttan oluştuğu görülmektedir ve oluşan bu alt boyutlar madde sayılarına göre sıralanmış ve faktör yükleri sunulmuştur. Ölçeği oluşturan alt boyutların faktör yüklerine bakıldığında en düşük faktör yükünün 0,517 ile Madde 17 olduğu ve en yüksek 0,927 ile Madde 9 olduğu görülmektedir. Faktör yükleri 0,517 ile 0,927 aralığında olduğundan olduğu görülmektedir. Geliştirilen ölçeğin bulunan varyans oranı toplam varyansın üzerinden %50’sinden çok olması önemli bir kriter olarak değerlendirilirken, yapılan analizler neticesinde gözlenen faktör yapısı toplam varyansın yarısından daha az bir oranı temsil ediyorsa bu sonucun temsil kabiliyeti yönünden iyi olduğu söylenemez (Yaşlıoğlu, 2017:75). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği oluşturan 18 madde ve 4 alt boyuttan oluşan faktör yükleri Tablo 3’te verilmiştir.

Birinci boyut, “Beklentiler” olarak adlandırılmış, 13-15-14-16-12-11-10-18.maddelerden oluşmaktadır. Faktör yükleri 0,926-0,610 iç varyansı 34,26’dir. İkinci boyut “Farkındalık” 2-4-3-1.maddelerden oluşurken faktör yükleri 0,793-0,672 arasında ve iç varyansı 14,17’dir. Üçüncü boyut “Şiddet” 6-7-5.maddelerden oluşmuş, faktör yükleri 0,732-0,833 arasında ve iç varyansı 10,38’dir. Dördüncü boyut “Eğilim” 9-8-17.maddelerden oluşmuş, faktör yükleri 0,517-0,927 iç varyansı 7,712 olarak görülmektedir.

Faktör analizi aşamalarında oluşturulan Yamaç Grafiği ya da Yamaç Eğim Grafiği, olarak isimlendirilen grafik, geliştirilen ölçekteki faktör sayısının belirlenmesi için kullanılır ve grafikte gözlemlenen eğrinin yatay ve doğrusal bir şekilde oluşu, eğilmeye başladığı nokta ile diğer noktaları gözlenerek faktörlerin belirlenmesini sağlar (Coşkun vd., 2007:295; Çokluk vd., 2012:179; Özdamar, 2013:138). Şekil 3’te Yamaç Grafiğinde görüldüğü üzere Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeğinin yamaç grafiği 2. noktadan itibaren kırılmaya başlamış ve 6. noktadan itibaren doğrusal yapıya geçmeye başlamıştır ve 4 faktörlü bir yapı gözlenmiştir.

Şekil 3. Ölçeğin Yamaç Grafiği

Doğrulayıcı Faktör Analizi Verileri

AFA örneklem çalışmalarında ölçüm araçlarının yaratılması (anket, test vb.) gibi işlemler içerirken DFA ve AFA sonucunda belirginleşen modellerin, çalışmada kullanılan örneklem için doğrulanıp doğrulanması noktasında sonuçlar vermektedir (Akyüz, 2018: 186). DFA ile amaçlanan çalışma kapsamında oluşturulmuş değişkenler arasındaki gizil (latent) faktörlerin ortaya çıkarılmasıdır ki bu da değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla kullanılmakta ve hata hesaplamalarında oldukça net sonuçlar vermektedir (Akyüz, 2018:187). Çalışma kapsamında 400 öğrenciye uygulanan ölçek verileri AMOS programı kullanılarak DFA testleri gerçekleştirilmiştir. Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği AFA sonucunda elde edilen 4 faktörlü yapı sonrasında DFA ile test edilmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen verilere uygulanan doğrulayıcı faktör analizi Tablo 4'te görüleceği üzere χ^2 / df (ki-kare ve serbestlik derecesi) değeri 2,834 bulunmuş ve literatür ışığında değerlendirildiğinde kabul edilebilir değerler arasında yer aldığı gözlenmiştir.

Tablo 4. Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri

Model Uyum Kriterleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Ölçek Uyum Değerleri	Uyum
Genel Model Uyumu χ^2/sd	≤ 3	$3 \leq \chi^2/sd \leq 5$	2,834	İyi Uyum
Karşılaştırılmalı Uyum İndeksleri CFI RMSEA	$0,950 \leq CFI \leq 1,00$ $0 < RMSEA < 0,050$	$0,900 \leq CFI \leq 0,950$ $0,050 \leq RMSEA \leq 0,080$	0,942 0,068	Kabul edilebilir Uyum
Mutlak Uyum İndeksi GFI	$0,950 \leq GFI \leq 1,00$	$0,900 \leq GFI \leq 0,950$	0,907	Kabul edilebilir Uyum
Artık Temelli Uyum İndeksi RMR	$0 \leq RMR \leq 0,050$	$0,050 \leq RMR \leq 0,080$	0,070	Kabul edilebilir Uyum
Arttırılmalı Uyum İndeksi IFI	$0,950 \leq IFI \leq 1,00$	$0,900 \leq IFI \leq 0,950$	0,943	Kabul edilebilir Uyum
Tuckers-Levis Endeksi TLI	$0,950 \leq IFI \leq 1,00$	$0,900 \leq IFI \leq 0,950$	0,930	Kabul edilebilir Uyum

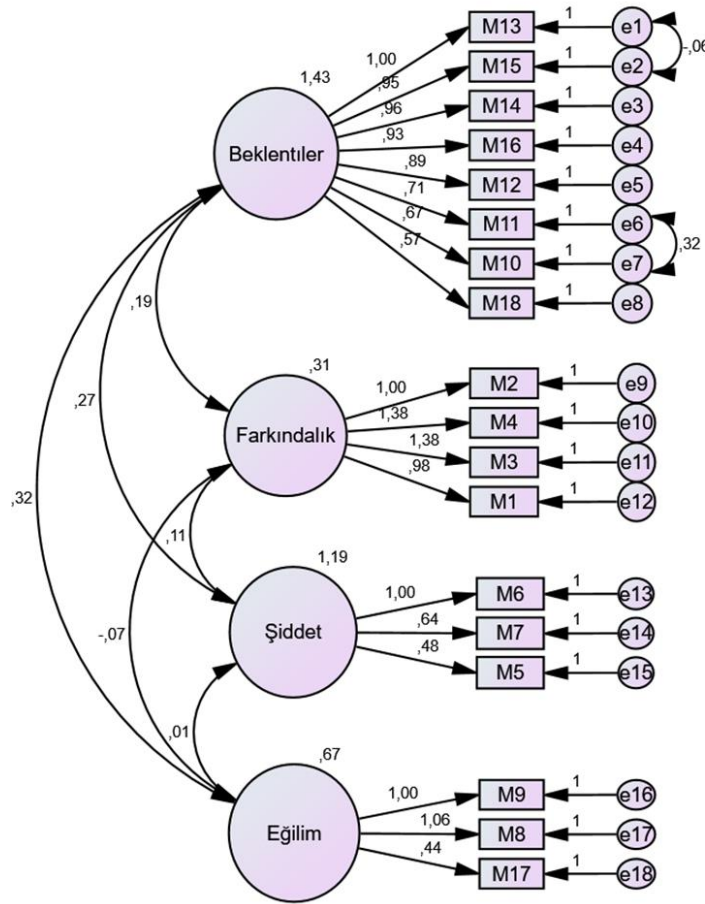
Kaynak: (Brown, 2006., Shevlin ve Miles, 1997., Hu ve Bentler 1999).

Bu değer 3 ve altında bir yerlerde olması modelin iyi bir uyuma sahip olduğunu göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2012:25). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeğinin modelinin RMSEA değeri 0,068 olarak görülmektedir. Analizler sonucu ulaşılan değer 0,08'den küçük olması kabul edilebilir bir uyumda olarak gözlenmiştir (Brown, 2006:825).

Modele ait diğer uyum iyiliği verileri incelendiğinde GFI değerinin 0,907 olduğu ve GFI değerinin 0,900 değerinin üzerinde olması belirginleşen modelin uyumunun kabul edilebilir olarak değerlendirilebilecek seviyede olduğu görülmektedir. (Shevlin ve Miles, 1997:87). Bu değer 0,900'e çok yakın bir değer olduğundan kabul edilebilir bir uyum gösterdiği kabul edilmiştir. Hu ve Bentler (1999:16), standardize edilmiş RMR değerinin 0,050'nin altında olması mükemmel bir uyuma işaret ederken, 0,080 değerinin altında seyretmesi iyi bir uyuma işaret ettiğini belirtmiştir. Ölçeğin RMR değeri olan 0,070 model uyumunun kabul edilebilir uyum gösterdiği görülmektedir. Tablo 4'te model üzerinde görülen diğer uyum iyiliği değerleri CFI 0,942, TLI 0,930, ve IFI 0,943 değerlerinin, 0,900-0,950 aralığında olması modelin kabul edilebilir uyumlara sahip olduğu göstermektedir (Brown, 2006:825).

Ölçek geliştirmede belirlenen değişkenlerin birden çok faktör altında toplandığı gözlenen DFA verileri görülmektedir. Ortaya çıkan modelde ortak varyanslar arasındaki benzerlik gözlenen maddelerin toplandığı faktörler aynıdır (Gürbüz, 2019:50). Şekil 4'te geliştirilen ölçekte 4 faktörde toplanan değerlerin oluşturulduğu Performance Assessment Tool for Quality Improvement (PATH) modeli görülmektedir. Ortaya çıkarılan ölçekte oluşan faktör yüklerinin yüksek olması beklenirken, hata varyans oranlarının ise düşük olması beklenir. Faktör korelasyonlarının 0,85'den az olması uygun, 0,85'i geçmesi halinde faktör sayılarında azaltmaya gidilebileceği bir model oluşturulabileceğinin göstergesi olarak görülebilir (Terzi, 2019:6). Faktör yüklerinin 0,30 değerinin üzerinde olması beklenmektedir (Çokluk vd., 2012:241).

Şekil 4. Ölçeğin DFA Standardize Değerleri Modeli

Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği için görülen PATH modelinde 18 madde bulunan ölçekte oluşan model incelendiğinde faktörler arasında 0,85 üzerinde ve altında değerler olduğu görülmektedir ve bu değerlerin 0,44 ile 0,97 arasında değerler aldığı görülmektedir. 0,85 üzerinde bulunan değerler çalışmanın faktör sayısında azaltılma yapılması uygun olmadığından bu şekilde devam etme kararı alınmıştır.

Güvenirlilik Analizi

Oluşturulan ölçeğin kapsam geçerliği noktasında araştırmacı tarafından hedeflenen evren ve örneklemin temsil kabiliyeti ölçek maddelerin doğru şekilde belirlenmesi ile oluşmaktadır. Kapsam geçerliliği yapılan çalışmada, araştırmacı tarafından oluşturulacak olan ölçekte, ölçmeyle ilgili oluşabilecek kaygılarını gidermek için başvurulan bir yöntemdir (Cronbach ve Meehl, 1955:285). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeğinin maddelerin korelasyonları ve ölçeğin tamamı için Cronbach alfa katsayısı 0,862 olarak gözlenmiştir (Tablo 5). Oldukça yüksek bir değer olduğu ve genel olarak güvenilirlik testlerinin uygun olduğu gözlendikten sonra oluşan 4 alt boyutların da güvenilirliği ayrı ayrı test edilmiştir. İlk alt boyutu olan “Beklentiler” alt boyutu güvenilirlik değeri 0,935 olarak bulunmuştur. “Farkındalık” alt boyutu için bulunan güvenilirlik değerinin 0,755 olduğu, “Şiddet” alt boyutu güvenilirlik değeri 0,689 olduğu, son olarak “Eğilim” alt boyutu için bulunan güvenilirlik değerinin 0,742 olduğu ve ölçeğin genel olarak da alt boyutlar olarak da güvenilir bir ölçek olduğu gözlenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Ölçeğin Alt Boyutları Cronbach Alpha Katsayısı

Alt Boyutlar	Ölçek Maddeleri	Madde Sayısı	Cronbach Alpha Katsayısı
1 (Beklentiler)	M13, M15, M14, M16, M12, M11, M10, M18	8	0,935
2 (Farkındalık)	M2, M4, M3, M1	4	0,755
3 (Şiddet)	M6, M7, M5	3	0,689
4 (Eğilim)	M9, M8, M17	3	0,742
Ölçeğin Cronbach Alpha Katsayısı			0,862

Ölçek Maddelerinin İstatistik Değerleri

Ölçek maddelerinin güvenilirlik değerleri incelendiğinde Cronbach's Alpha değerleri 0.84 ile 0,87 arasında değişmektedir, veriler ölçeğin yüksek bir iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. M16 ve M17, ölçeğin güvenilirliğine en yüksek katkıyı sağlamaktadır. M10, M11, M12 ve M18 de ölçeğin güvenilirliğine önemli katkılar sağlamaktadır.

M2 (Ortalama: 4,34) en yüksek ortalama puana sahip madde olarak, katılımcıların bu maddeye yüksek oranda katıldığını veya olumlu değerlendirdiğini göstermektedir. **M17** (Ortalama: 1,97) en düşük ortalama puana sahip madde olarak, katılımcıların bu maddeye düşük oranda katıldığını veya olumsuz değerlendirdiğini göstermektedir. **M10** (Standart Sapma: 1,327) ve **M10** (Standart Sapma: 1,261) en yüksek standart sapma değerlerine sahip olup, bu maddelere verilen yanıtların büyük bir değişkenlik gösterdiğini belirtmektedir.

M17 (Standart Sapma: 0,828) en düşük standart sapmaya sahip madde olup, katılımcıların bu maddeye verdikleri yanıtların daha tutarlı olduğunu göstermektedir. M2 (Ortalama: 4,34) ve M17 (Ortalama: 1,97) ortalama ile görülürken M2, katılımcılar tarafından genellikle yüksek puanlanmış, M17 ise genellikle düşük puanlanmış. M2'in çarpıklık değeri-1,754 (sola çarpık) ve basıklık değeri 3,090 (sivri) iken, M17'nin çarpıklık değeri 1,280 (sağa çarpık) ve basıklık değeri 2,663 (sivri) olarak görülmektedir.

Ortalama (58,62): Katılımcıların genelde olumlu veya nötr yanıtlar verdiğini göstermektedir. Ölçek 5'li likert kullanılarak uygulandığından yüksek bir ortalama puana sahip olduğunu göstermektedir.

Varyans (125,018) ve Standart Sapma (11,181): Görülen değerler ölçek sorularına verilen yanıtların geniş bir aralıkta dağıldığını ve katılımcılar arasında büyük farklılıklar olduğunu ve yanıtların çeşitliliğini göstermektedir.

Ölçek maddelerine ilişkin veriler Tablo 6'da verilmiştir

Tablo 6. Ölçek Maddelerinin İstatistik Değerleri

	Scale Mean if Item Deleted	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted	Minimum Statistic	Maximum Statistic	Mean Statistic	Std. Deviation Statistic
M1	54,74	,267	,866	1	5	3,88	1,212
M2	54,28	,517	,860	1	5	4,34	,853
M3	54,58	,490	,859	1	5	4,04	1,006
M4	54,64	,342	,866	1	5	3,98	,975
M5	55,89	,274	,866	1	5	2,73	1,226
M6	55,07	,454	,861	1	5	3,56	1,280
M7	55,41	,366	,866	1	5	3,21	1,590
M8	56,47	,591	,861	1	5	2,16	1,079
M9	56,56	,610	,861	1	5	2,07	,903
M10	55,70	,507	,851	1	5	2,92	1,761
M11	55,71	,614	,846	1	5	2,91	1,407
M12	55,39	,694	,841	1	5	3,23	1,705
M13	55,11	,824	,839	1	5	3,51	1,624
M14	55,10	,812	,840	1	5	3,52	1,598
M15	55,29	,830	,841	1	5	3,33	1,505
M16	55,12	,768	,840	1	5	3,50	1,589
M17	56,65	,225	,860	1	5	1,97	,686
M18	54,86	,420	,849	1	5	3,77	1,288

TARTIŞMA

Bilimsel gelişmeler oluşabilmesi için ölçme en önemli araçtır dolayısıyla bilimsel gelişmeler ölçmeye dayanır denilebilir ve mümkün olduğunca duyarlı ölçüm araçlarıyla yapılan ölçmeler bahsi geçen gelişmeleri artırır (Tavşancıl, 2002:3). Sağlık hizmetlerinin temel unsurlarından olan hekimler ve hekim adayları son yıllarda sıklıkla göç etme eğilimleriyle medyada ve akademik çalışmalarda tartışılırken bu çalışmayla Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutumları ölçülmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda göç etmeye niyetli hekim adaylarını buna iten sebepleri tespit etmek sağlık yönetimi açısından çözümler üretmeye çalışmak gelişen problemi çözmek açısından son derece önemlidir. Hekimlerin ve mesleki kariyerlerine başlama aşamasını deneyimleyen tıp fakültesi son sınıflar öğrencileri hekim adaylarının bilime sağladıkları katkının yanında sağlık sistemine sağladıkları katkı da yadsınamaz. Araştırma kapsamında yapılan literatür taraması kapsamında tıp fakültesi öğrencileriyle ilgili az sayıda çalışmaya rastlanmıştır.

Araştırmanın literatür taraması kısmında değinilen çalışmalara bu başlık altında, yapılan çalışma kapsamı gereği, kıyaslamalar yapılarak katkı sağlanmak amaçlanmıştır. Literatür taraması başlığında verilen bilgiler doğrultusunda daha önce bahsedildiği gibi TezYök kapsamında yapılan taramada "Tıp Fakültesi Öğrencileri" konulu 223 adet tez çalışmasına rastlanmıştır. Arama tez konularında "Göç" şeklinde daraltıldığında yalnızca 3 çalışma olduğu gözlemlendiğinden bu üç çalışmayı ölçek çalışmaları olmadıkları için yöntemsel olarak yapılan çalışma ile kıyaslayamayacağımızdan konusal olarak verilerine değinmek doğru olacaktır. Burcu, (2022:43). "Türkiye'den Yüksek Nitelikli Göç: Tıp Fakültesi Öğrencileri" çalışmasında, tıp fakültesi öğrencilerinin yurt dışına gitme veya gitmeme kararlarını anlamacı/yorumsamacı paradigmaya dayanan nitel bir araştırma olarak tanımlamıştır. Temel bir nitel araştırma deseni kullanılarak, 4, 5, ve 6. sınıf öğrencilerinden toplamda 30 hekim adayının katıldığı çalışmada, yurt dışına gitmeyi düşünen 15 kişi, gitmeyi düşünmeyen 7 kişi ve kararsız olan 8 kişi bulunduğunu belirtmiştir.

Burcu (2022) çalışmasının yürütülmekte olan çalışmaya konusal olarak yakınlığı sebebiyle çalışma ayrıntılı olarak incelenmiş ve çalışmanın sosyolojik olarak değerlendirildiği, açık uçlu sorularla çok daha az sayıda hekim adayına ulaşılarak verilerin yüz yüze görüşme yönetimiyle alındığı ve herhangi bir anket uygulanmadığı dolayısıyla bir ölçek kullanılmadığı gözlenmiştir.

Hekim göçü kavramının sosyolojik olarak nedenlerinin incelenmesi akademik açıdan son derece sevindirici bir durum olmakla birlikte literatüre sağladığı katkı da yadsınamaz. Bu açıdan değerlendirilen çalışmaya katılan hekimlerin yurt dışında çalışmaya yönelik kararlarını önemli ölçüde etkileyen unsurların başında sahip oldukları meslekleri ile ilgili unsurlardan, görev yaptıkları ve dahil oldukları sağlık sisteminin işleyişinden, görevleri süresince yaşadıkları mobbing, dünya çapında yaşanan zorlu pandemi süreci ve en önemlisi sağlıkta şiddet olaylarının yaşanması gibi konulardan oluştuğu belirtilmiştir (Burcu, 2022:81).

Araştırma konusu ile ilgili gözlenen diğer bir araştırmada, Türkiye'ye gerçekleştirilecek tıp ve diş hekimliği öğrencileri üzerine Güven ve Alkar (2022:32) tarafından yapılmış bir araştırma olan “*Uluslararası Öğrencilerin Türkiye'ye Göç Etme Nedenleri ve Yaşam Memnuniyetlerine İlişkin Bir Araştırma: Tıp ve Diş Hekimliği Fakülteleri Lisansüstü Öğrenciler Örneği*” isimli araştırmadır. Araştırma, uzmanlaşma eğitimi almak amacıyla Türkiye'ye göç etme isteği olan lisansüstü öğrencilerinden oluşan çalışma kapsamında 10 yabancı uyruklu sağlık çalışanının katılımıyla Türkiye'yi tercih etme nedenleri üzerine gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseninde yürütülen araştırma Türkiye'de lisansüstü eğitim gören kişiler tarafından oluşturulmuş araştırma grubuyla yapılmıştır. Çalışmaya Yemen, Kırgızistan, Irak, İran, Ürdün, Filistin gibi ülkelerden gelmiş olan katılımcılarla yapılmış ve katılımcıların Türkiye'ye göç etme nedenleri arasında, özgür yaşam olanağı, yasal güvence hissetme, ucuz eğitim maliyeti ve burs desteği gibi faktörler göze çarpmaktadır (Güven ve Alkar, 2022:35).

Tıp Fakültesi öğrencileriyle yapılan bir diğer makale çalışması Filiz vd., (2022) “*Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Beyin Göçüne Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi*” isimli çalışmadır. Çalışmada Öncü vd., (2018) tarafından geliştirilmiş “*Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği*” kullanılmıştır. 1.,2.,3.,4.,5. ve 6. sınıfların tümünü içeren 206 tıp fakültesi öğrencisiyle gerçekleştirilen çalışmada, 4.sınıf öğrencilerinin 1.sınıf öğrencilere göre beyin göçüne yönelik tutumlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Filiz vd., 2022:681). Yine tıp fakültesi öğrencilerinin ileride yurt dışında çalışmalarına yönelik bölgesel bir araştırma olan “*Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Gelecekte Yurt Dışında Çalışmayla İlgili Görüşlerinin İncelenmesi: Çanakkale Örneği*” çalışmasıdır. Kaya vd., (2023), Türkiye'de doğup tıp eğitimini Türkiye'de almakta olan tıp fakültesi öğrencilerinin yurt dışında çalışma fikirlerine yönelik görüşleri incelenmek üzere 267 öğrenciyle yapılan araştırmada, katılımcıların mezun olduktan sonra kariyer planlarında yurt dışında çalışma fikri oldukça yüksek düzeyde bulunmuştur.

Yurtdışı çalışmalarda Astor vd. (2005) Hindistan, Nijerya, Pakistan, Kolombiya ve Filipinler'den gelişmiş ülkelere hekim göçü sistematik derleme yöntemiyle ele alınmıştır. Syed vd. (2008) Pakistan Karaçi'de hekim öğrencilere yarı yapılandırılmış açık uçlu sorularla hekim göç konusu araştırılmıştır. Sheikh vd. (2012) Pakistan'da tıp fakültesi öğrencilerinde yurtdışı kariyer konusu araştırılmıştır. Saluja vd. (2020) çalışmada düşük ve orta gelir grubu ülkelerden gelişmiş ülkelere hekim göçünün etkisini ekonomik modelleme çalışmasıdır. Çalışmalarda hekim göçü olgusu geçerlik ve güvenilirlik analizi yapılarak ölçülmemiştir.

Ülkemizde son dönemlerde hekim göçü olgusunun gerek ülke gündeminde gerekse sağlık yönetimi bilimi açısından değerlendirildiğinde tanımlanması ve çözülmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkarmıştır. Bu doğrultuda hekim adaylarının eğitim süreci, mesleki zorlukları, yüklendikleri sorumluluklar açısından değerlendirildiğinde mevcut çalışmaların konuyu ölçmede yetersiz kalacağı görülmektedir. Bu nedenle ayrı bir ölçek geliştirilme ihtiyacı olduğu düşünülmüş ve çalışmanın motivasyonu bu temelde kurulmuştur.

Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutumları Ölçeği çalışması ile kıyaslanabilecek en yakın Öncü vd., (2018), “*Hemşirelik Öğrencilerinde Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi: Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması*” kabul edilebilir. Araştırmada, ilk etapta oluşturulan 35 maddelik bir taslak ölçek ve örnekleme yöntemi ile 423 hemşirelik öğrencisine ulaşıldığı belirtilmiştir. AFA sonucunda 16 madde ve araştırmacının “İtici Faktörler” ve “Çekici Faktörler” olarak adlandırdığı 2 faktör bulunmaktadır. Her iki çalışmadaki meslek grupları içerik, çalışma koşulları ve kariyer beklentileri açısından değerlendirildiğinde farklılıklar barındırmaktadır. Bu farklılıklar faktör yüklerini ve dağılımlarına da yansımıştır. İstatistiksel analizlerde “Beklentiler” “Farkındalık” “Şiddet” ve “Eğilim” isimli 4 faktör belirlenmiştir.

Bu bağlamda çalışmaya kapsamlı bir literatür taramasıyla başlanmış ve konuya yakınlığı olan ölçekler çalışmalar gözden geçirilmiştir. İncelenen tüm çalışmaların bu çalışmaya ilham olan hekimler ve hekim adayları ile tam olarak ilginin kurulamaması, yurt dışında çalışmalarıyla ilgili yapılan araştırmaların bulunduğu görülürken bu çalışmaların ölçek çalışması olmadığı anlaşılmıştır. Mevcut ölçeklerin hekim adayları üzerinde uygulanmasının istatistiksel olarak da verilerin analiz edilmesi noktasında da ulaşılan sonuçların yorumlanması açısından da eksiklikler meydana getireceği düşünülerek herhangi bir ölçekten uyarlamak yerine bir ölçek oluşturmak amaçlanmıştır. Bu araştırma, tıp fakültesi öğrencilerinin yurt dışında çalışmasına yönelik tutumunu sınavan ilk çalışmadır.

Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutumları Ölçeği kapsamında yapılan AFA ve DFA yapılmış, AFA uygulaması için 4-5-6.sınıf 400 form analize dâhil edilmiştir. Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutumları Ölçeği çalışmasında faktör analizine başlanmadan önce verilerin uygunluğunun ölçülmesi amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerine bakılmış ve 0.862 olarak bulunmuştur. Faktör analizinin yapılabilmesi için veri setinin uygunluğunun test edilmesi adına veri setine AFA uygulanmış ve AFA sonuçlarına göre Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına

Yönelik Tutum Ölçeği toplam varyansın %66,53' ini açıkladığı ve 4 faktörden oluştuğu görülmüştür. 18 maddelik ölçekte faktör yük değerlerinin 0.517 ile 0.927 arasında değiştiği ve bunun istenilen düzeyde olduğu görülmüştür. Faktörler arasında 0,85 üzerinde ve altında değerler olduğu görülmektedir ve faktör yüklerinin 0,30 ve üzerinde olması gerektiği bilinmektedir (Çokluk vd., 2012:241).

Araştırmalar için yapılan ölçümlerle ilgili en önemli iki kriter güvenilirlik ve geçerlik olarak bilinmektedir. Yapılan ölçek geliştirme çalışmaları kapsamında yapılan geçerlik kavramı ele alındığında, yapılacak olan bir testin uygulanacak kullanım alanları için ortaya çıkan test puanlarının kanıt ve teorileri destekleme derecesini ifade eder. (Clark ve Watson, 2019:1412). Ölçek geliştirme aşamalarında kabul edilebilir geçerlik ve güvenilirlik değerlerine ulaşabilmek için uygulanması gereken çok sayıda kriter bulunmakta ve bu kriterle uymak önem arz etmektedir. (Karakoç ve Dönmez, 2014:41).

Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutumları Ölçeği geliştirme aşamaları kapsamında, ilgili literatür tarandığında görülen çalışmalarda uygulanan benzer aşamaların olduğu gözlenmiştir. Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutumları Ölçeğinin Ki-kare/serbestlik derecesi değeri 2,834 olarak bulunmuştur. Gözlenen bu değer kabul edilebilir düzeyler arasında yer aldığı görülmüştür. Ki-kare/serbestlik derecesi değerinin 3'e eşit veya 3'ün altında bir değer olması belirginleşen modelin iyi bir uyum düzeyi değerine sahip olduğunu göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2012:25).

Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeğinin modelinin RMSEA değeri 0,068 olarak görülmektedir ki, RMSEA değerinin 0,08' den daha düşük bir değerde olması kabul edilebilir düzeyde bir uyum gösterdiği bilinmektedir. (Brown, 2006). Modele ait diğer uyum iyiliği verileri incelendiğinde GFI değerinin 0,907 olduğu ve GFI değerinin 0,900'un üzerinde olması modelin iyi derecede bir uyuma sahip olduğu söylenebilir (Shevlin ve Miles, 1997). Bu değer kabul edilebilir bir uyum gösterdiği görülmüştür. Hu ve Bentler (1999) standardize edilmiş RMR değerinin 0,050'nin altında olması mükemmel bir uyuma işaret ederken, 0,070'nin altında olması iyi bir uyuma işaret eder. 0,100'in altında olması ise yeterli olmayan bir uyuma karşılık geldiğinden ölçeğinin RMR değeri olan ,070 model uyumunun kabul edilebilir olduğunu göstermektedir. Model üzerinde görülen diğer uyum iyiliği değerleri CFI (0,942), TLI (0,930), ve IFI (0,943) değerleri, 0,900' ün üzerinde olmasının ortaya çıkan modelin uyumunun gayet iyi bir düzeyde olduğunu göstermektedir (Brown, 2006:825).

Ölçekleri geliştirirken uygulanan aşamalar kapsamında geliştirilecek olan ölçeğin yapı geçerliği sağlandıktan sonraki aşamada ölçeğin güvenilirliğinin test edilebilmesi adına kullanılan Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanmış ve Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutumları Ölçeğinin Cronbach's Alpha katsayısı 0,862 olarak gözlenmiştir. Bununla birlikte Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutumları Ölçeğine ait 4 faktörün Cronbach's Alpha katsayısına da ayrıca bakılmıştır. 1. Faktör Beklentiler, 0,935, 2. Faktör Farkındalık, 0,755, 3. Faktör Şiddet 0,689 4. Faktör Eğilim 0,742, olarak gözlenmiştir. Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutumları Ölçeğinin maddeleri Cronbach's Alpha katsayıları 0,839 ve 0,866 arasında değerlerde değiştiği gözlenmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada tıp fakültesi son sınıflar öğrencilerinin mesleki kariyerlerine başlarken yurt dışında çalışmak isteme niyetlerini tespit etmek amacıyla bir ölçek geliştirilmiştir. Likert tipindeki ölçekte seçenekler 1 Kesinlikle katılmıyorum/5 Kesinlikle Katılıyorum ifadelerinden oluşmaktadır. Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği 18 maddeden ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır.

-Farkındalık boyutu 1,2,3,4. maddeler oluşturmaktadır. İfadeler ters kodlanmaktadır. Toplam puan 5-20 arası değişmektedir.

-Şiddet boyutu 5, 6, 7. maddelerden oluşmaktadır. Ters kodlanan ifade yoktur. Toplam puan 3-15 arası değişmektedir.

-Eğilim boyutu 8,9,17. maddelerden oluşmaktadır. Ters kodlanan ifade yoktur. Toplam puan 3-15 arası değişmektedir.

-Beklentiler boyutu 10,11,12,13,14,15,16,18. Maddelerden oluşmaktadır. Ters kodlanan ifade yoktur. Toplam puan 8-40 arası değişmektedir.

Ölçek toplam puanı; 18-99 arasında değişmektedir. Ölçek puanı yükseldikçe yurt dışında çalışmaya yönelik tutum artmaktadır.

Sonuç olarak geliştirilen ölçeğin güvenilirlik analizleri değerleri incelendiğinde Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Yurt Dışında Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeğinin yüksek yüzeyde güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir. Ölçeğin araştırmalarda önemli bir ihtiyacı karşılayabileceği düşünülmektedir. Ölçeğin farklı örneklemelerde kullanılarak test edilmesi güvenilirlik ve geçerliğine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar Güvendir, A ve Özer Özkan, Y. (2022). Tüm yönleriyle ölçek geliştirme süreci. 1. Baskı, Pegem Akademi. Ankara, Türkiye
- Akpınar, T. A. ve Taş, Y. (2013). "Performansa Dayalı Ek Ödeme Sistemine İlişkin Hekimlerin Tutumları Üzerine Kocaeli Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi'nde Bir Araştırma", *Çalışma ve Toplum*, 2(37), 167-181.
- Akyüz, H. E. (2018). "Yapının Genişletilmesi İçin Doğrulayıcı Faktör Analizi: Uygulamalı Bir Çalışma", *BEÜ Fen Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 186-198.
- Alkan, A., Güder, M., Özyıldız, K. H., ve Dere, T. (2023). "Hekim Göçünün Twitter Perspektifinden İncelenmesi", *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 26(3), 615-640.
- Anastasi, A. (1988). "Validity: Measurement and Interpretation. Psychological Testing", Macmillan Publishing Company, 817, Newyork. England.
- Annagür, B. (2010). "Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Risk Faktörleri, Etkileri, Değerlendirilmesi ve Önlenmesi", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2(2), 161-173.
- Aslan, C. (2021). Doktorların Almanca Kursu İlgisinin Sebebi Ne? 'Dörtten Yirmiye Çıktık', <https://haberglobal.com.tr/gundem/doktorlarin-almanca-kursu-ilgisinin-sebebi-ne-dortten-yirmiye-ciktik-137522> (erişim tarihi: 26.09.2023).
- Astor, A., Akhtar, T., Matallana, MAL, Muthuswamy, V., Olowu, FA., Tallo, V., Lie, RK. (2005). Physician migration: Views from professionals in Colombia, Nigeria, India, Pakistan and the Philippines, *Social Science & Medicine*, 61:12. 2492-2500.
- Aydan, S. (2023). "Hekim Göçü Açısından Türkiye'nin Çalışma Koşullarının Değerlendirilmesi", *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 26(3), 887-912.
- Aylar, F. ve Evci, N. (2019). "Derleme: Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Doğrulayıcı Faktör Analizinin Kullanımı" *The Journal Of Social Sciences*, 4(10), 389-412.
- Bayrak, E., Ogan, H., ve Turan, M. (2021). "Özel Sağlık Sektöründe Hekimlerin Çalışma Koşulları, Ekonomik ve Sosyal Durumları ile Mesleki Memnuniyetlerinin Değerlendirilmesi", *GCRIS*, 36(2), 126-134.
- Bayram, A. (2023). Doktor Maaşları Ne kadar Olacak? Habertürk İnternet Sitesi. <https://www.haberturk.com/zamli-doktor-maasi-2023-temmuz-memur-zammiyla-en-dusuk-pratisyen-aile-hekimi-ve-uzman-doktor-maaslari-ne-kadar-ve-kac-lira-olacak-3604474> (erişim tarihi: 10.07.2023).
- Bozdemir, E. (2020). "Özel Hastanelerde Hekimlik Hizmet Alımı Uygulamasının Mali Açısından Analizi", *Konuralp Tıp Dergisi*, 12(1), 87-96.
- Brown, K. W. ve Ryan, R. M. (2003). "The Benefits of Being Present: Mindfulness and its Role in Psychological Well-Being", *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 822-848.
- Bryman, A. ve Cramer, D. (2001). *Data Analysis and the Research Process. Quantitative Data Analysis With SPSS Release 10 For Windows*, Routledge, 318, London, England.
- Burcu, M. (2022). Türkiye'den Yüksek Nitelikli Göç: Tıp Fakültesi Öğrencileri. Doktora Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F., (2008). *Bilimsel Araştırmanın Temelleri. Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Yayınları, 356, Ankara, Türkiye.
- Comrey, A. L. ve Lee, H. B. (1992). *The Factor Analytic Model. A First Course İn Factor Analysis*, Psychology Press, 442, New York, ABD.
- Coşkun, R., Altunışık, R., ve Yıldırım, E. (2020). *Araştırma Evreni ve Örneklem*, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Cronbach, L. J. ve Meehl, P. E. (1955). "Construct Validity in Psychological Tests", *Psychological Bulletin*, 52(4), 281-302.
- Çıraklı, Ü. (2020). "18 OECD Ülkesinde 2002-2018 Yılları Arası Kişi Başı Ortalama Hasta Muayene Sürelerinin Karşılaştırılması", *Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Dergisi*, 3(1), 43-54.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyükoztürk, Ş. (2021). *Açımlayıcı Faktör Analizi, Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*, Pegem Akademi, 424, Ankara, Türkiye.
- Daban, M. F. (2022). Yurtdışında Doktorluk - Yurtdışında Doktor Olarak Çalışmak. <https://doktorlar.fi/2022/05/17/yurtdisinda-doktorluk-yurtdisinda-doktor-olarak-calismak/> (erişim tarihi: 09.07.2023).
- Dağlı, A. ve Baysal, N. (2016). "Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1250-1263.
- Devellis, R.F. (2017). *Ölçek Geliştirme- Kuram ve Uygulamalar*, (T. Totan, Çev.) Nobel Akademik Yayıncılık, 224, İstanbul, Türkiye.
- Eastwood, J. B., Conroy, R. E., Naicker, S., West, P. A., Tutt, R. C., ve Plange-Rhule, J. (2005). "Loss Of Health Professionals From Sub-Saharan Africa: The Pivotal Role Of The UK", *The Lancet*, 365(9474), 1893-1900.
- Er, T., Ayoğlu, F., ve Açıkgöz, B. (2021). "Sağlık Çalışanına Yönelik Şiddet: Risk Faktörleri, Etkileri, Değerlendirilmesi ve Önlenmesi", *Turkish Journal of Public Health*, 19(1), 69-78.
- Ercan, İ., ve Kan, İ. (2004). *Ölçeklerde Güvenirlik ve Geçerlik*. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 30(3), 211-216.

- Erkuş, A. (2012). Temel Kavramlar ve İşlemler. Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme, Pegem Akademi, 174, Ankara, Türkiye.
- Filiz, M., Karagöz, M. B., ve Karagöz, N. (2022). "Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Beyin Göçüne Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi", Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 14(27), 679-692.
- Gürbüz, S. (2019). Amos ile Veri Analizi, Amos ile Yapısal Eşitlik Modellemesi, Seçkin Yayıncılık, 94, Ankara, Türkiye.
- Gürbüz Filiz, E. (2023). Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencileri ve Asistan Hekimlerinde Yurtdışına Göç Etme Niyeti Yaygınlığı, Nedenleri, Göç Etme Niyetlerinin Belirsizliğe Tahammülsüzlük Düzeyleri ve Umutsuzluk Düzeyi ile İlişkinin İncelenmesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Bursa.
- Güven, S. ve Alkar, E. (2022). "Uluslararası Öğrencilerin Türkiye'ye Göç Etme Nedenleri ve Yaşam Memnuniyetlerine İlişkin Bir Araştırma: Tıp ve Dış Hekimliği Fakülteleri Lisansüstü Öğrenciler Örneği", Sağlık Bilimlerinde Eğitim Dergisi, 5(1), 31-42.
- Hambleton, R. ve Patsula, L. (1999). "Increasing the Validity of Adapted Tests: Myths to be Avoided and Guidelines for Improving Test Adaptation Practices", Journal of Applied Testing Technology, 1(1), 1-16.
- Harman Yıldız, G. ve Özer, K. (2023). "Neoliberal Sağlık Politikaları ve Hekim Göçü" Scientific and Academic Research, 1(1), 1-13.
- Hu, L. T. ve Bentler, P. M. (1999). "Cutoff Criteria For Fit Indexes In Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives", Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal, 6(1), 1-55.
- İslamoğlu, A. H. ve Almaçık, Ü. (2014). Araştırma Raporunun Biçim ve Kapsamı. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Beta Yayınevi, 514, İstanbul, Türkiye.
- Kaçmaz, E. (2022). Tıp Öğrencilerinin Beyin Göçüne Yönelik Tutumları ve İlişkili Faktörler: Kesitsel Bir Çalışma, Tıpta Uzmanlık Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Samsun.
- Karaca, İ. ve Yurttaş, S. (2021). "Alman Nitelikli İşçi Gücü Göçü Yasası Çerçevesinde Sağlık Çalışanlarının Almanya'ya Göç Edebilme Motivasyon ve Potansiyelleri", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10(2), 1760-1788.
- Karagöz, Y. ve Bardakçı, S. (2020). Ölçek Geliştirme, Bilimsel Araştırmalarda Kullanılan Ölçme Araçları ve Ölçek Geliştirme, Nobel Akademik Yayıncılık, 296, Ankara, Türkiye.
- Karakoç, A. ve Dönmez, P. (2014). "Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Temel İlkeler" Tıp Eğitim Dünyası, 13(40), 39-49.
- Kaya S., Toraman Ç., ve Tekin M. (2023). "Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Gelecekte Yurt Dışında Çalışmayla İlgili Görüşlerinin İncelenmesi: Çanakkale Örneği", Tıp Eğitim Dünyası, 22(66), 47-60.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri", Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(3), 163-184.
- Koyuncu, A. (2022). Ülkemizdeki Hekim Göçü, Atipik Sürü Psikolojisidir, Sağlık Çalışanları Haber Sitesi, <https://medikritik.com/kose-yazilari/ulkemizdeki-hekim-gocu-atipik-suru-psikolojisidir>. (erişim tarihi: 20.03.2024)
- Nunnally, J. C. ve Bernstein, I. H. (1994). Psychometric Theory, (3rd Edition) McGraw-Hill, 752, New York, USA.
- OECD, (2021). Bir Bakışta Sağlık 2021 İstatistik Verileri <https://www.oecd.org/health/health-at-a-glance/> (erişim tarihi: 14.05.2022).
- OECD, (2022). Bir Bakışta Sağlık 2021 İstatistik Verileri, https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/health-at-a-glance-2021_ae3016b9-en (erişim tarihi: 14.05.2023).
- Ozluoglu, L. (2024). Hotcourses Turkey, Sağlık ve Tıp Alanında Kariyer Yapabileceğiniz 5 Ülke. <https://www.hotcourses-turkey.com/study-abroad-info/career/saglik-ve-tip-alaninda-kariyer-yapabileceginiz-5-ulke/> (erişim tarihi: 09.07.2023).
- Olgay, S. Ş. ve Yurt, S. (2023). "Türkiye'den İngiltere'ye Göç Eden Sağlık Çalışanlarının Göç Nedenleri ve Yaşam Doyumlarının Belirlenmesi", Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, 10(1), 99-107.
- Öcal, F. (2017). "Neoliberal Sağlık Politikalarının Etkinlik Analizi", Fiscoeconomia, 1(1), 77-98.
- Öncü, E., Selvi, H., Vayisoğlu, S. K., ve Ceyhan, H. (2018). "Hemşirelik Öğrencilerinde Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi: Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması", Çukurova Medical Journal, 43 (2018), 207-215.
- Özcan, F. ve Erdinç, Y. (2017). "Türkiye'de Sağlık Çalışanları Şiddet Tehdidi Altında", The Journal of Turkish Family Physician, 8(3), 66-74.
- Özdamar, K. (2013). MINITAB 16 – IBM SPSS. Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi, Nisan Kitapevi, 649, Eskişehir, Türkiye.
- Prodocs, (2022). Dubaide Doktor Ol, Yurt Dışında Doktor Olmak. <https://dubaidedoktorol.com/yurt-disinda-doktor-olmak/> (erişim tarihi: 09.07.2023).
- Rabiega, W. A. (1982). A Classroom Delphi. Professional Geographer, 34(1), 71-79.
- Sağlık İstatistikleri Yıllığı (2022). Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 1279. Ankara.
- Saluja S, Rudolfson N, Massenburg BB, Meare JG, Shrimel MG, (2020). The impact of physician migration on mortality in low and middle-income countries:an economic modelling study. BMJ Global Health 2020;5:e001535. doi:10.1136/bmjgh-2019-001535
- Sel, S. A., Günel, M. K., Şengelen, M., ve Hayran, M. (2020). "Serebral Palsili Çocukların Ebeveynlerinin Ev Programına Uyumuna Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması", Türk Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi, 31(2), 103-114.

- Sheikh A, Naqvi SH, Sheikh K, Naqvi SH, Bandukda MY. (2012). Physician migration at its roots: a study on the factors contributing towards a career choice abroad among students at a medical school in Pakistan. *Global Health*. Dec 15;8:43. doi: 10.1186/1744-8603-8-43.
- Shevlin, M. ve Miles, J. N. V., (1998). "Effects of Sample Size, Model Specification and Factor Loadings on the GFI in Confirmatory Factor Analysis", *Personality and Individual Differences*, 25(1), 85-90.
- Syed, NA., Khimani F., Andrades, M., Ali SK ve Poul R. (2008). Reasons for migration among medical students from Karachi. *Medical Education* 42:61-68.
- Şeker, H. ve Gençdoğan, B. (2014). Test Güvenirliği ve Geçerliliği. *Psikolojide ve Eğitimde Ölçme Aracı Geliştirme*, Nobel Yayınevi, 272, Ankara, Türkiye.
- Şencan, H. (2005). *Güvenilirlik ve Korelasyon Analizleri, Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*, Seçkin Yayıncılık, 898, Ankara, Türkiye.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2012). *Statistical Tables, Using Multivariate Statistics, Sixth Edition*, 1018, Boston, USA.
- Tansel, A. ve Güngör, N. D. (2004). "Türkiye'den Yurt Dışına Beyin Göçü: Ampirik Bir Uygulama" ERC(Economic Research Center), 4(02), 1-10.
- Tavşancıl E. (2002). *Ölçme ve Ölçme Gereksinimleri, Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, Nobel Yayınevi, 230, Ankara, Türkiye.
- TC. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, (2015). Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Kurum Katkısına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Tebliğ. <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=9&MevzuatNo=14124&MevzuatTertip=5> (erişim tarihi:22.10.2023).
- TCMB, 2023). Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Resmî Sitesi, <https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/202307/03072023.xml> (erişim tarihi: 25.03.2024).
- Tekin, H. (2004). *Bir Ölçme Aracında Bulunması İstenilen Nitelikler, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, (17. Baskı). Yargı Yayınevi, 328, Ankara, Türkiye.
- Terzi, Y. (2019). *Anket, Güvenilirlik-Geçerlilik Analizi*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi. Samsun. <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/yukselt/62069/DFA.pdf> (erişim tarihi: 09.08.2023).
- Tezbaşaran, A. (2004). "Likert Tipi Ölçeklere Madde Seçmede Geleneksel Madde Analizi Tekniklerinin Karşılaştırılması", *Türk Psikoloji Dergisi*, 19 (54), 77-87.
- Tosun, S. ve Cerev, G. (2023). "Acil Sağlık Hizmetleri Çalışanlarının Ücret Tatmin Düzeyi ile Yaşam Memnuniyeti Algılarının Beyin Göçü Niyetine Etkisi Üzerine Bir Araştırma", *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(1), 46-57.
- TTB, (2021). *Türk Tabipler Birliği Resmi İnternet Sitesi*, https://www.ttb.org.tr/ttb_tarihi/giris.html (erişim tarihi 20.05.2023).
- Türk Toraks Derneği, (2016). *Türk Toraks Derneği İnternet Sitesi, Muayene Süreleri*, <https://toraks.org.tr/site/news/3426> (erişim tarihi 24.06.2023).
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). "Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 7 (46), 74-85.
- Yıldırım, T. (2009). "Sağlık Sigortası ve Uluslararası Göç: Göçler İçin Bir İnceleme" *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 62 (3), 87-94.
- Yılmaz, A. (2019). "Göç ve Kadın: "Göçün Feminizasyonu" ve Kadın Göçmenlerin Durumu", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 383-400.